

A Károly király gyermeknyaralattatási akció 1918 nyarán – 1. Osztrák gyerekek a mai Szlovákia magyarlakta területein (A korabeli sajtóhírek alapján)

ILONA JUHÁSZ L.

King Karl's programme of children's holiday in summer 1918 – 1.
Austrian children on the territory of the current Slovakia inhabited
by Hungarians (as reported in the contemporary press)

94(100)"1914/1918"

355.483(100)"1914/1918"

379.83/.84(=112.2)(437.6)"1918"

Keywords: World War I, hinterland, taking children on holiday, Karl IV, Austrian children, charity activities.

Az első világháború idején a hátszág lakosságát az intenzív migráció következtében nagyon sok hatás érte. A hadba vonult hozzátartozókra ugyanez vonatkozik, hiszen a frontokon az Osztrák–Magyar Monarchia különböző területéről származó bajtársakkal kerültek kapcsolatba, s a hosszas együttlét következtében az eltérő kultúrájú, nemzetiségű, vallású stb. katonák akár akarták, akár nem, bizonyos mértékig kölcsönösen hatottak egymásra – s nem csak a harctéren, a laktanyákban is. A hátszág lakossága a háború során ugyancsak gyakran került kapcsolatba a migrációs folyamatok következtében más nemzetiségű és vallású emberekkel, de olyan magyarokkal is, akik a harci cselekmények alakulása miatt voltak kénytelenek elhagyni lakhelyüket.

A mai Szlovákia magyarlakta területein a háború folyamán szintén sokan megfordultak. A legelső migrációs hullámot az 1914–1915-ben zajló északkeleti harci cselekmények, a kárpáti hadművelet következtében megjelent menekültek jelentették, ezek zöme elsősorban galíciai zsidó volt. A menekülés története tudomásunk szerint máig feldolgozatlan, csupán töredékes adatokkal rendelkezünk a korabeli lapokban megjelent híreknek köszönhetően, melyek szerint a zsidó menekültek ellátásáról elsősorban a zsidó hitközségek gondoskodtak, s a híradások alapján úgy tűnik, hogy a helyi lakosság kevésbé rokonszenvezett ezekkel a menekültekkel.

Időközben folyamatosan egyre több hadifoglyot is szállítottak erre a területre, akik a különféle mezőgazdasági és egyéb munkák során közvetlen kapcsolatba kerültek a lakossággal. A frontról ugyancsak sok idegen sebesült katona került az itteni kórházakba.

Miután a román hadsereg hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának és 1916. augusztus 27-én megtámadta Erdélyt, a határ menti települések lakossága nagy számban menekült el, először szervezetlenül, majd később a hatóságok irányításával. Ekkor menekültek tömege érkezett az ország belsejébe, egyebek között a mai Szlovákia területére is, s nem csupán a magyarok lakta vidékekre telepítették le őket ideiglenesen, hanem több északabbi, szlovákok által lakott településre is kerültek erdélyi családok.

A menekültek egy része vagy külön lakást kapott, vagy pedig valamelyik gazdaságba került, illetve zömmel családokhoz utalták be őket. A hatóságok ösztönzésére és általában irányításával országszerte (ott is, ahová nem érkeztek menekültek) gyűjtéseket szerveztek az erdélyiek megsegítésére, s különféle jótékonyági rendezvényeket, melyek bevételét szintén az erdélyiek megsegítésére fordították (vö. L. Juhász 2012; L. Juhász 2013).

A lakosság áldozatkészségét ismét¹ erősen igénybe vevő migrációs hullámot az osztrák gyerekek tömeges magyarországi üdültetése jelentette 1918 nyarán. A nyaraltatás a Károly Király Gyermeknyaraltatási Akció keretében valósult meg, s amint arra az akció elnevezése is utal, elindítója az akkori uralkodó, IV. Károly volt. Az eredeti tervek szerint az Adriai-tenger partjára 20 000 magyarországi gyerek ment volna nyaralni, míg Magyarországra 100 000 osztrák gyerek érkezett volna, azonban ezek a számok a megvalósítás során jelentősen módosultak.

A sajtóhíreken kívül az 1918-as gyermeknyaraltatási akcióval kapcsolatban a mai Szlovákia területére vonatkozóan csak nagyon kevés adatot találtam, s tudomásom szerint a téma a mai napig sincs feldolgozva. A gyermeknyaraltatási akcióval megbízott kormánybiztos, Vadnay Tibor² egy 1927-ben megjelent beszámolóban ugyan aránylag részletesen összefoglalta a nyaraltatással kapcsolatos eseményeket, azonban nem közöl részletes adatokat arra vonatkozóan, Magyarország különböző megyéiben hány osztrák gyerek nyaralt, illetve mely településekről és hány magyarországi gyerek utazhatott a tengerparti nyaralásra. A pontosság és a hitelesség szempontjából némi fenntartásokkal kell kezelnünk ezt a beszámolót, ugyanis az ebben szereplő állítások sokszor ellentmondanak a korabeli lapokban szereplő híreknek. Bizonyos szempontból érthető, hogy mivel ő volt megbízva a nyaraltatással, igyekezett a valóságnál ideálisabb képet festeni az akcióról. A téma tárgyalása során a későbbiekben több helyen is felhívom majd a figyelmet az általa leírtak és a valóság közötti különbségekre. A hiányosságok és a valós helyzet részbeni idealizálása ellenére azonban Vadnay beszámolója az egyetlen forrás, amelyből a nyaraltatással kapcsolatban sok fontos alapinformációkhoz juthatunk (Vadnay 1927).

Az első világháborúról összeállított lexikonban a *Károly Király Gyermeknyaraltatási Akció* címszó a Magyarországon nyaraló ausztriai gyerekeket egy szóval sem említi, csupán a magyar gyerekek tengerparti nyaralásáról olvashatunk: „a rászoruló kiskorúak pihenését, üdültetését elősegítő, az OMM egészére kiterjedő mozgalom. A Károly Király Hadsegélyző Alap finanszírozta. Mo-n 1918. máj-ban kezdték szervezni az első csoportot, felét fővárosi, negyedrésztét Bp-gyárvidéki (...) negyedrészt vidéki gyerekekből. A kiválasztást Bp-en és környékén (a hozzátartozók jelentkezése alapján) (...) A kiválasztást orvosi vizsgálat előzte meg. A gyerekeket különvonat szállította Bp-ről Triesztbe, onnan az isztriai üdülőhelyekre (Abbázia, Isola, Lovrana, Portorose, Volosca) 30-50 fős

1 A Károly király gyermeknyaraltatási akciót megelőző évben, 1917-ben már volt egy hasonló nyaraltatási akció.

2 Az 1869-ben született Vadnay Tibor 1914-ben került a belügyminisztériumba a vármegyei osztály élére. http://mtdportal.extra.hu/ADATBANK/MAGYAR%20POLITIKAI%20LEXIKON/MPL_1_V.pdf (letöltve 2014. január 26.)

csoportokban, 1-1 felügyelőre bízva 6 héten át nyaraltak. Tengerparti elhelyezésüket egy kat. különítmény és egy önkéntes hölgybizottság koordinálta. Az első, júl. eleji turnus mintegy 500, a második, júl. 31-i 741 fős volt. Ezt követően hetente, összesen 6 alkalommal indítottak kb. 1600 fős csoportokat” (Szijj–Ravasz 2000, 324–325. p.). Az adatok sajnos eléggé pontatlanok, s valótlan a második turnussal kapcsolatos információ is, mert az első turnus nyaralása után a tervezett másodikat már nem indították útnak,³ s amennyiben hihetünk a korabeli sajtóhíreknek, a nyaralást sem a Károly király hadsegélyző alap finanszírozta, hanem elsősorban a *Háborúban Feldúlt Tűzhelyeket Újjáépítő Országos Bizottság*⁴, bár erről Vadnay Tibor egy szót sem ejtett beszámolójában.

Az első világháború történetét összefoglaló kötetekben sem említik a *Károly Király Gyermeknyaraltatási Akciót* (vö. Galántai 2001), s a közelmúltban a *Nemzet és Emlékezet* c. könyvsorozat első világháborúval kapcsolatos vaskos kötete sem tartalmaz ezzel kapcsolatos információkat (Szabó szerk. 2009).

Más forrásokban is sok téves információ található a gyermeknyaraltatással kapcsolatban. A Digitális Tankönyvtár honlapján az 1918-as gyermeknyaraltatással kapcsolatban egyebek közt azt írják, hogy 20 000 gyerek utazott Abbáziába a tengerpartra.⁵ Félrevezetőek a Magyar Politikai Lexikonban Vadnay Tibor életrajzánál a gyermeknyaraltatási akció kapcsán leírt információk is, miszerint „A háború folyamán a nagyszabású magyar–német csere-gyermeknyaraltatási akció lebonyolítását vezette, mint kormánybiztos. Több mint százezer gyermeket részesítettek a szükséges üdülésben.”⁶

Mivel a korabeli lapokban aránylag rendszeresen tudósítottak a gyerekenyaraltatási akcióról, így e híreknek köszönhetően pontosabb képet kaphatunk róla, hogyan zajlott le ez a gyerekek üdültetése Magyarország egyes régióiban.

Az alábbiakban az első világháborús hátországi mindennapok történetének kutatásához szeretnék hozzájárulni azáltal, hogy egyfajta történeti-néprajzi megközelítésben

-
- 3 Egy szóval sem említik a nyaralással kapcsolatos problémákat, pedig Vadnay is ír róluk, s a korbéli sajtóban is több ezzel kapcsolatos tudósítást olvashatunk. Erről a későbbiekben részletesen szölok.
  - 4 „Az állam 4 millió koronáért szabványházakat, gazdasági épületeket terveztetett, téglavetőket állíttatott fel, s ennyit szánt az állatállomány beszerzésére, ill. a kártalanításra is. A Feldúlt Tűzhelyeket Újjáépítő Bizottság a szabványházak építésére, a gazdasági és a háztartási felszerelések beszerzésére indított gyűjtést, amelynek eredményeként 1918 márciusára 9,5 millió korona adomány gyűlt össze (Szijj–Ravasz 2000, 174. p.). A témát szlovákiai magyar vonatkozásban feldolgozó kézirat előkészületben (L. Juhász Ilona: *Adalékok a kárpáti falvak újjáépítése céljával meghirdetett országos akció történetéhez a mai Szlovákia területén*).
  - 5 1917. június 15. Az 1913-ban létrejött Budapesti Gyermeküdülöhely Egyesület átalakulásával osztrák mintára megalakul az MSZDP irányítása alatt álló Magyarországi Munkások Gyermekbarát Egyesülete, mely gyermekvédelmi, kulturális, karitatív, gyermekegészségi és propagandatevékenységet folytatott. 1918-ban az egyesületet bízták meg a Károly király gyermeknyaraltatási akció lebonyolításával, melynek keretében 20 ezer gyermek utazhatott Abbáziába (Opatija), a tengerpartra. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/97-056/ch02.html> (letöltve 2014. január 26.)
  - 6 http://mtdportal.extra.hu/ADATBANK/MAGYAR%20POLITIKAI%20LEXIKON/MPL_1_V.pdf 455. p. (letöltve 2014. január 26.)

a korabeli lapokban (*Rozsnyói Híradó, Sajó-Vidék, Gömői Újság, Honti Lapok, Szepesi Lapok, Kassai Hírlap, Kassai Újság, Lévai Őrálló, Bars, Csallóközi Lapok, Komáromi Lapok, Komáromi Hírlap*) megjelent cikkek segítségével rekonstruálom, hogyan zajlott ez az országos méretű akció a mai Szlovákia magyarlakta régióiban a felhívástól az osztrák gyerekek visszautazásáig. Kitérek azonban a magyarországi gyerekek ausztriai tengerparti nyaralására is, s a rendelkezésemre álló adatok alapján összehasonlítom a magyarországi és osztrák gyerekek nyaralási körülményeit.

Hogy érzékeltessük, milyen nagy áldozatot követelt a lakosságtól a gyermeknyaraltatási akció, bevezetésképpen nagy vonalakban szükséges szót ejteni az akkori hátrországi gazdasági és szociális helyzetről, valamint arról is, hogy a lakosságnak milyen háborúval összefüggő célokra kellett adakoznia a háború kitérésétől 1918 nyaráig.

Már a háború első évében egyre gyorsabban szaporodtak a különféle célú adakozással kapcsolatos országos és helyi jellegű kezdeményezések, felhívások.⁷ A fronton harcoló katonák, valamint a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárva stb. megsegítésének céljából rendezett számtalan gyűjtőakción túl egyebek között német és osztrák példára Magyarországon is több helyen állítottak a „nemzeti áldozatkészség szobra” kategóriájába sorolható objektumokat, amelyeknek az volt lényege, hogy a bizonyos összeg fejében vásárolt szögekkel vagy lemezekkel beborítsák ezeket a fából készült objektumokat, az így befolyt adományokat aztán különféle jótékony célokra fordították (vö. L. Juhász 2010a, 26–44. p.; L. Juhász 2010b, 11–38. p.).

Az 1914–1915-ben az uzsoki harcok során nagy károkat szenvedett – több mint 100 Sáros (itt 15 települést teljesen leromboltak), Zemplén, Ung és Bereg megyei – falvak újjáépítése céljából 1915 tavaszán országos pénzgyűjtő akciót hirdetett meg az ennek szervezésével megbízott Háborúban Feldúlt Tűzhelyeket Újjáépítő Országos Bizottság. Röviddel ez után, 1916 szeptemberétől az erdélyi menekültek megsegítésére gyűjtött az ország, illetve szállásolták el őket és fogadták be otthonaikba. A hadikölcsönök jegyzését ugyancsak szorgalmazták a lakosság körében, gyakran attól tették függővé a fronton harcoló férj szabadságolását, hogy a feleség jegyzett-e otthon hadikölcsönt.⁸

1918-ban az osztrák gyerekek magyarországi nyaraltatása idején a háború már negyedik éve zajlott. Ekkor már óriási gondot jelentett a lakosság élelmiszer-ellátása, hatalmas hiányok mutatkoztak az alapvető szükségleti cikkek beszerzésében is, szinte már mindenből hiány volt. A nyersanyaghiány miatt hadieszközök készítésére a háztartási fémeszközök összegyűjtésén túl már nagyon sok templom harangját is elszállítottak

7 A jótékonyági akciókat összegző tanulmány kézírata előkészületben.

8 Mivel a hadiköltségek egyre súlyosabb terhet jelentettek, az állam a háborús kiadásokat finanszírozó állami értékpapírokat (hadikölcsönkötvényeket) bocsátott ki a hadiköltségek előteremtése. Összesen 8 alkalommal bocsátottak ki ilyen kötvényeket, a legelső 1914. november 12-én hirdették meg, a legutolsót éppen a Károly király gyermeknyaraltatási akció idején, 1918-ban. A lakosság lelkesedése már 1917-re teljesen eltűnt, így az államvezetés a Honvédséghez fordult, hogy a katonák körében szorgalmazza a kölcsön jegyzését. Mivel a katonák szabadságolását legtöbb esetben a hadikölcsön jegyzésétől tették függővé, a honvédek aránylag nagy összegben jegyezték (Szijj–Ravasz 2000, 241–242. p.).

ták, a nyolcadik hadikölcsönt éppen 1918 nyarán hirdették meg, s még folytathatnánk a sort. Az osztrák gyerekek egy olyan országba érkeztek, ahol szinte napirenden voltak a rekvirálások, a lakosság egy része alig jutott élelemhez, nem vagy csak nehezen lehetett alapvető szükségleti cikkeket (cipő, szappan, ruházat stb.) kapni – s még hosszan sorolhatnánk a mindennapi gondokat.

A gyermeknyaraltatási kezdeményezés hivatalosan azzal a céllal indult, hogy az alultáplált osztrák és magyar – elsősorban városi – gyermekeknek nyaralási lehetőséget biztosítsanak, hogy ez alatt az idő alatt felerősödjenek: „a szegényebb néposztályoknak jobb táplálkozásra, friss levegőre, vidámabb életre s a háború miatt fokozottan rászoruló gyermekeik a vagyonosabb osztály költségén tengerparton, fenyvesvidéken, falvakban nyaraltassa, hogy testileg-lelkileg megerősödve, kibővült látókörrel, élénkebb szellemmel, fejlettebb alkalmazkodó képességgel szállhassanak szembe az élet további viszontagságaival. Ezt a mély szociálpolitikai eszmét királyunk egyúttal azzal a nagypolitikai tervével egyesítette, hogy a gyermekeknek ilyen nyaraltatása cserében történjék a monarchia két részében: a magyar gyermekek az osztrák tengerparton, osztrákok magyar falvakban legyenek kölcsönösen egymás vendégei, ismerjék meg egymás nyelvét, szokását, életmódját, lelkületét, hazáját, hogy majdan felnőve, a gyermekkori kedves visszaemlékezések, a hála és szeretet érzelmi kapcsolatai, minden közjogi formánál és mesterkedésnél szilárdabb szálakkal fűzzék őket egymáshoz: a közös érdekeket az érzelmek közösségével szentesítve” – foglalta össze 1927-ben megjelent beszámolójában Vadnay Tibor, a gyermeknyaraltatási akció magyarországi kormánybiztosa (Vadnay 1927, 148. p.). Az akció megvalósításával a *Kaiser Karl's Wohlfartswerke, Kinder auf's Land* (rövidítve *Karlswerk*) néven létrehozott új társadalmi szervezetet bízták meg, és ennek élére Ausztriában Hussarek és Spitzmüller bárót nevezték ki, Magyarországon pedig Vadnay kapta ezt a feladatot. (Vadnay 1927, 149. p.)

Eredetileg 100 000 osztrák gyerek magyarországi és 20 000 magyar gyerek ausztriai nyaraltatását tervezték. Hogy mi volt az oka a szembetűnő aránytalanságnak az osztrák gyerekek javára (a tervezett létszámuk ötszöröse volt a magyarokénak), arról a sajtóhírekben nem esett szó, Vadnay azonban a következőképpen indokolta beszámolójában: „A magyar gyerekek száma azért volt kisebb megállapítva az osztrákokénál, mert erre a célra csak a magyar társadalom köréből egybegyűlt adományokat lehetett fordítani, ez pedig jelentősen kisebb volt az osztrák gyűjtés eredményénél. Továbbá azért is, mert a mi gyermekeinket nem az olcsó családi elhelyezésben terveztük nyaraltatni, hanem penziókban, villákban, szállodákban és a részükre szükséges élelmiszereket készpénzben vásárolni. A »Karlswerk« főadata volt, hogy lakásukat és élelmezésüket biztosítsa. E téren azonban tevékenysége kezdettől fogva teljes csődöt mondott.” (Vadnay 1927, 156. p.)

A kormánybiztos az osztrák gyerekek elhelyezését kizárólag csak tiszta magyar és német nyelvterületre tervezte azzal az indoklással, hogy el akarta kerülni a nemzetiségi súrlódásokat.

Az osztrák gyerekek elhelyezését szinte az egész Magyarország területére tervezték, a nyaraltatásból kihagyott területeket a szállítási távolságokkal indokolták: „A szállítási távolságok miatt ebből is kihagytam a Királyhágón túli részeket. Ekként 39 vármegye jött figyelembe, valamivel nagyobb terület, mint a mai Csonka-Magyarország.” Vadnay összesen 1600 településre tervezett gyerekeket küldeni. „Ezekben a községekben a

főispánok útján fölkerem a helyi társadalom irányadó tényezőit: lelkészeket, tanítókat, birtokosokat, megyebizottsági tagokat és egyéb, az értelmiségi osztályhoz tartozókat – természetesen, sőt elsősorban nőket is –, hogy személyes összeköttetéseik, ismeret-segeik révén igyekezzenek kellő számú megbízható vendéglátó családokat megnyer-ni...” (Vadnay 1927, 151. p.)

A gyermeknyaraltatás a sajtóban

I. Osztrák gyerekek Magyarországon

Az alábbiakban a sajtóhírek alapján időrendi sorrendben követem nyomon, hogyan zaj-
lott a nyaraltatási akció meghirdetésétől egészen a gyerekek hazautaztatásig a mai
Szlovákia magyarlakta régióiban; ahol szükségesnek vélem, idézem Vadnay beszámó-
lójából a vonatkozó részeket.

A mindennapi hatalmas gondokkal küzdő hátországi lakosság felé az osztrák gy-
erekek nyaraltatásának tervét a lapokban úgy igyekeztek tálni, hogy lehetőleg minél
nagyobb mértékben hassanak a lakosság érzelmeire, hiszen tudatában voltak, hogy
ismét nagy áldozatot kérnek tőlük, a szülők nagy része saját családját sem tudta meg-
felelően ellátni.

A nyaraltatás tervét – néhány kivételtől eltekintve – általában a lapok első oldalán
közölték, sokszor terjedelmes, pátosztól sem mentes cikkekben. A nyaraltatási akció
ötletét Károly király jóságos és atyáskodó uralkodó jótéteményeként tálták, aki szívén
viseli a gyerekek sorsát, ezért akar gondoskodni nyaraltatásukról is. Arról nem esett
szó, hogy az egész akció elsődleges kedvezményezettjei osztrák gyerekek, amit a fen-
tebb már említett arány (100 000 osztrák és 20 000 magyar) is bizonyít. A *Lévai Órál-
lóban* is cserenyaraltatásként mutatják be az akciót, s a tervezett gyerekszámot nem
említve, az alábbi sorokkal vezették be a az üdültetés tervét:

*A világháború borzalmas veszteségei újra és újra az egyedül enyhet és vigaszt adó remé-
nyekre, a jövő nemzedékek zsenge korú sarjadékaira, az annyit nélkülöző gyermekekre
irányítják a figyelmet. A kor szavát megértő nagy fejedelmünk is onnan várja az elpuszt-
ult erőknél regenerációját, ahonnan minden bajunknak orvoslását reméljük: a testben
és lélekben egyaránt erősebb és öntudatosabb utódoktól. Ennél magasabban szárnyaló
– mélyebben ható és mélyebbre szántó feladata nem lehet – uralkodóknak és alattva-
lóknak egyaránt. Mély bölcsesség és fenkölt gondolkodás jellemzi a koronás főt, aki lel-
kének mélyéből felszállt gyöngyként nyújtja át népeinek a társadalmi erőkészletek fel-
használásával megvalósítandó csere-gyermek nyaraltatást.*

*(...) Semmi kétségünk aziránt, hogy jóságos lelkű, gyermekszerető népünk, ha a jól
megválasztott bizalmi személyek a kölcsönös gyermeknyaraltatásnak nagy horderejét
vele gondosan megértetik és rámutatnak arra, hogy Ő Felségének ez a nemes gondol-
ta több tízezer magyar gyermeket is hozzájuttat az ausztriai tengerparton és fenyves vidé-
keken való nyaraláshoz, ha tudatba vésik azokat az előnyöket, azt a testet erősítő, lelket
üdítő befolyást, melyet a fejlődő szervezetre azon körülmény gyakorol, hogy a gyermeket
megszokott életrendjéből időnként kiveszik stb., az ügynek magasztosságához méltó és
megértő lelkesedéssel követi a legmagasabb helyről érkező hívószót és tömegesen
jelentkeznek a testvérállam jóérzésű emberpalántáinak egy szebb s boldogabb jövő elő-*

készítéséhez szükséges megerősítésére. Kilatás van egyébként arra is, hogy vármegyénk tehetősebb egyházi és világi előkelőségei csoportosan fogják a gyermekek nyaraltatását elvállalni és így a különböző társadalmi osztályoknak összehangzó áldozatkésztségét mozdítja meg a béke és emberszeretet nagy királyának gyönyörű emberi gondolata.⁹

A Gömöri Újságból tudomást szerezhetünk azonban az egy évvel korábban már megvalósult gyermeknyaraltatási akcióról is: 1917-ben már nyaraltak németországi és osztrák gyerekek Magyarország területén. Az 1918-ban IV. Károly által meghirdetett akció tehát nem volt előzmény nélküli.

Már az elmúlt év nyarán ismerte meg a külföld, hogy mire képes a vendégszeretet, az ifjúság iránti lelkesedés és áldozatkésztség, amidőn igen jelentékeny számban érkeztek hozzánk német birodalmi és osztrák fiúk és leányok hat heti nyaralásra.

(...) Hogy ne üdvözöltük volna szívesen a német gyermekeket, hiszen valamennyien át vagyunk hatva annak igazságától, hogy minden nemzet jövőjét a gyermekvilága képezi, a gyermekszeretet pedig mindnyájunk kebelében él: szegényben és gazdagban, pórban és nemesben, hatalmasban és gyengében egyaránt. E legendás gyermekszeretetről a múlt évben győződött meg a külföld, s még jobban meg fog győződni az idén, amidőn közel 100 000 ausztriai gyermek élvezi majd nálunk iskolai nagyszünetjét.

Az ifjúsági tanulmányutaknak messze, távoli országokba, nemcsak étikai és erkölcsi becsük van, de kulturális és pedagógiai szempontból is igen magasra értékelhetők, s most, hogy már másodízben vagyunk részesei, hogy idegen nemzetek gyermekei jönnek hozzánk, turistaszákkal, kodákkal, rajztömbbel és naplókka, de egyben a mi gyermekeink közül is sokan rándulnak a tenger mellékre, fölötte érdemes, hogy mi is elmélkedjünk kissé róluk, annál is inkább, mert a régi tapasztalat igazolja, hogy azoknak az eszméknek, melyek az életben győzedelmeskedni akarnak, útjokat az iskolán keresztül kell venniük.¹⁰

A korbelti sajtóban elvéve magyar gyerekek országon belüli nyaralásával kapcsolatos utalásokat és híreket is találni. A Kassai Hírlapban egy 1917-ben megjelent felhívásban 2000 budapesti gyerek elhelyezését kérték a lakosságtól:

A m. kir. belügyminiszter Budapestről és környékéről 2000 üdülésre szoruló 5-15 éves korú proletár gyermeket kíván elhelyezni augusztus havában vidéki családokhoz. Ezzel is enyhíteni óhajt a háború okozta nyomorúságon és lehetővé kívánja tenni, hogy ily módon egészségüket, fejlődésüket, esetleg egész életre kihatóan biztosítsa. A gyermekeknek értéke a mai viszonyok között sokszorosan nagyobb és még sokkalta fontosabb az, hogy erőteljes, egészséges, munkabíró és munkás generáció nőhessen fel. Eléggé nem méltányolható tehát a belügyminiszter intenciója, melyet városunk közönségének is, mely

⁹ Károly király gyermek-nyaraltatása. Lévai Órálló, 1918. május 2. 1. p.

¹⁰ A magyar nép szive. Gömöri Újság, 1918. július 7. 2. p. Lásd még: Ausztriai gyerekek magyarországi nyaraltatása I–II. rész, Gömöri Újság, 1918. május 12. 1. p., valamint május 19. 1. p.

*gyermekvédelmi mozgalmakban mindig példaadó módon vette ki részét, felkarolni, támogatni kell.*¹¹

Az 1918-as Károly Király Nyaraltatási Akció sikere érdekében a lakosság lelkesítése céljából egyebek közt idézték *Német diákok tanulmányútja Magyarországon* címmel a Prágában megjelenő *Tanítóképző* című folyóiratban (az év, a lapszám és az oldalszámra történő hivatkozás nélkül) közzétett, az 1917-ben megvalósult magyarországi nyaralásról szóló beszámolót is, amelyben egyebek közt ez állt:

*(...) Végezetül még azt kell felemlítenünk, hogy az idegen Magyarországon mindehnyütt a legbarátságosabb fogadtatásban részesül. A vendégszeretet egyik legnemesebb vonása a magyar jellemnek, s úgy a gazdagoktól, mint a szegényektől egyenlő szeretetreméltósággal gyakoroltatik, mint valami önként értetődő dolog...*¹²

Több lapban is hivatkoztak a magyar legendás vitézségére, a magyaros vendégszeretetre és a magyarok nagy szívére, mint például a *Gömöri Újságban* megjelent, pátoszszal teli propagandisztikus cikkben is:

*A nagy világháború történetének kétségkívül egyik legszebb napja lesz az, mely a magyar nép áldott jó szívét fogja ecsetelni. A külföldi írók és lapok most már nem arról zengedeznek, hogy mily vitézül és elszántan harcolnak a magyarok, hogy dalolva futnak a honvédek rohamra, hanem a magyar nép nagy arany szívét csodálják és magasztalják...*¹³

A lapok zömében már a tavaszi hónapokban megjelent az 1918-as nyaraltatással kapcsolatos első felhívás, amelyet általában módosított szöveggel később is közöltek. A *Honti Lapokban* közölt felhívásban (valószínűleg pedagógiai célzattal) azt is megemlítették, hogy IV. Károly két saját, Bécshez közeli kastélyát is felajánlotta a nyaraltatás céljára. Felhívták továbbá a főpapok és a főurak figyelmét is arra, hogy kövessék a király példáját:

11 A felhívás ekképpen folytatódik: „Ez úton kéri fel a város tanácsa Kassa város gyermekkedvelő és hazafias közönségét, hogy ilyen üdülésre szoruló gyermeket augusztus hónapra családjukba fogadjanak, s tegyék lehetővé, hogy ezek megerősödvé, egészségüket helyreállítva térhessenek vissza a szülői házhoz. Aki a gyermeket családjába szeretettel fogadja, istápolja, megerősíti, a hazának tesz szolgálatot s a haza háláját érdemeli ki. Minden egyes gyermek után az állam egy hónapra 25 koronát térít meg, az Országos Közélelmezési Hivatal pedig a gyermekek érkezésével egyidejűleg intézkedik arról, hogy liszt, cukor stb. számukra beszerezhető legyen. Azon gyermeknevelő családok, kik ebben a nemes, hazafias munkában részt óhajtanak venni, forduljanak e hó 15-ig az állami gyermekmenhely igazgatójához, dr. Máthé Gábor igazgató főorvoshoz. (Sándor utca 9. sz.) ki ezen mentési akció vezetésével meg van bízva és aki délelőtt 11 órától 1 óráig ez ügyben készségesen adja meg a kívánt felvilágosítást. Budapesti munkásgyermekek Kassán. Kétezer jön augusztusban. Kik fogadják őket? *Kassai Hírlap*, 1917. július 12. 3. p.

12 *Kassai Hírlap*, 1917. július 12. 3. p.

13 *A magyar nép szive. Gömöri Újság*, 1918. július 7. 1–2. p.

A királyi gondolat és az apai érzés összeölekezéséből nemes eszme született: nyaralni kell küldeni a szegény gyermekeket. Így akarta ezt Károly, a magyarok királya, a legjobb apa a kettős monarchiában. Királyi szív kell hozzá, megérezni a gyermekek szomorúságát és királyi akarat, segíteni rajtuk. Károly királyban megvan mind a kettő, az ő nemes szándéka eredményezte, hogy anyagi eszközökkel máris bőven rendelkezik az az akció, mely a „Károly király gyermeknyaraltatása” címet viseli. Az akciót Magyarországon a miniszterelnök vezeti, gyakorlati végrehajtója Vadnay Tibor miniszteri tanácsos. A király maga az osztrák főváros közelében két kastélyát ajánlotta föl a nyaralásra a szegény gyermekeknek és személyesen fordult fölhívással a főpapokhoz és főurakhoz, hogy kövessék a fejedelmi példát.¹⁴

A későbbiekben azonban egyetlen hírben sem említik, hogy melyek voltak a király által felajánlott kastélyok és egyáltalán nyaraltak-e ott gyerekek.¹⁵ Fontos megemlíteni, hogy a szlovákok által lakott északabbi vidékeken megjelent lapokból sem hiányoztak a lelkes és bizakodó hangnemben megfogalmazott felhívások. A Turóc vármegyében megjelenő *Északmagyarország* c. lapban közzétett szöveg például különösen nagy pátoszszal íródott:

Ifjú királyunk kezdeményezésére egy új, a jövő nemzedék életére nézve nagy horderejű mozgalom keletkezett a monarchiában. Nyaralni mennek a gyermekek. Az iskolapadok sápadt és vézna kis lakói seregesen húzódnak idegen, még eddig nem látott vidékek felé, ahol a tenger morajlik, a fenyvesek zúgnak, magas bércek tetején nyáron át is vakítóan szikrázik a hó, ahol a mese is másképpen hangzik s mások talán maguk az emberek is. S jönnek a helyükbe éppen olyan csenevész, árva kis jószágok. Mindössze talán kékebb a szemük és szőkébb a hajuk.

Jönnek és mennek. Felpántlikázott, hosszú vonatok viszik és hozzák őket, mint még nem is olyan régen az apáikat vitték és hozták, apáikat, akik már megértették egymást és együtt küzdenek hazájukért s azért a koronás főért, aki jóságosan vigyázz erre a nyüzsgő gyerekhadra s azt akarja, hogy vézna csontjaikat vastag izmok sok-sok csomója fonja körül és sápadt orcáikon az egészség piros rózsái viruljanak.

Ebből a mozgalomból ki kell vennie a részét Turóc vármegye társadalmának is. A terv gyönyörű s bár útjában sok az akadály, bízunk benne, hogy az illetékes körök fáradozásának teljes siker lesz a gyümölcse – bízunk benne, hogy az a szép álom, amit Szent István koronájának viselője az emberi nyomorúság láttán olyan meghatóan álmódott meg, Turóc vármegye területén a maga teljességében valóra válik.¹⁶

Szervezési nehézségek

Az osztrák gyerekek nyaraltatásával kapcsolatban megjelent lelkesítő, szóvirágos felhívások azonban nem érték el a várt eredményt, ami a fentebb már ecsetelt megélheté-

14 A király a szegény gyermekekért. *Honti Lapok*, 1918. április 6. 2. p.

15 Feltételezhetjük ugyanis, amennyiben IV. Károly valamelyik kastélyában magyarországi gyerekek nyaraltak volna, a propaganda érdekében az újságok bizonyára a címlapon számoltak volna be róla.

16 Gyermekek nyaralása. *Északmagyarország*, 1918. június 2. 1. p.

si gondok ismeretében teljesen érthető volt. Vadnay beszámolójában egyebek közt panaszkodta, milyen sokat ártott az akciónak, hogy a meghirdetését követő időszakban hatalomra került új Wekerle-kormány több tagja is helytelenítette a gyereknyaraltatás tervét. Ennek ellenére azonban – mivel a fővédnök az uralkodó volt – nem merték beszüntetni, s nyíltan sem léptek fel ellene. Külön kihangsúlyozta azonban, hogy a katonaság feltétel nélkül támogatta és segítette az akciót. (Vadnay 1927, 152. p.)

A lapokban megjelent hírek alapján nagyon úgy tűnik, hogy a lakosság is sokkal elutasítóbb volt, mint ahogyan azt a korabeli hivatalos propaganda és Vadnay beszámolója is sugallta. Sokat elárul az is, hogy a háborús cenzúra ellenére aránylag sok kritikus hangvételű írás is megjelent. A *Szepesi Lapok*ban például teljes terjedelmében közöltek egy gyermeknyaraltatás-ellenes levelet. A levél szerzője dr. Kélei Tibor képviselő volt, aki nagyon kritikusan fogalmazott:

...Meg vagyok győződve, hogy a szepesmegyei társadalom nem fog csillogó frázisoknak jóhiszemű áldozatául esni és saját jól felfogott érdeke ellen cselekedni, hanem egyértelműen állást foglalni az ellen, hogy ez az actió a mi megyénkre is kiterjesztessék. Elsősorban elvárhatjuk ezt a megyei társadalmunk hivatott vezetőitől, hogy ők az illetékes tényezőket e tárgyban az itteni helyzet feltárásával és érdekeink szem előtt tartásával világossítsák fel...¹⁷

A levélírónak a magyar gyermekek nyaraltatásával kapcsolatos megérzései – amire a tanulmány során mi is kitérünk még – később sajnos, beigazolódtak:

Úgy járnánk a gyermeknyaraltatással, mint az élelmiszer és iparcikkek cseréjével, – mi kénytelenek vagyunk élelmiszert adni Ausztriának, de onnan iparcikket egyáltalán nem, vagy képtelen uzsora áron kapunk. Az osztrák gyerekek ide jönnek majd jóllakni, a mieink majd odaát még jobban megtanulnak koplalni.¹⁸

A felhívás megjelenése után a *Komáromi Hírlap* szerzője a nyaraltatással kapcsolatban több gyakorlati problémára is rámutatott:

...a vezetőség figyelmét két körülményre óhajtánók felhívni az akció sikere érdekében. Az egyik az, hogy Ausztria most megtiltotta a gyógyszereknek Magyarországra való szállítását. Miután pedig ennyi gyermek között a betegség elkerülhetetlen, jó volna előre gondoskodni arról, hogy e gyógyszerekben hiány ne legyen.¹⁹

A másik körülmény a rekvirálás. A magyar nép készséggel adja oda a fölöslegét a rekvirálóknak, mert tudja, hogy ezzel a hadi érdekeket szolgálja. Ám ha odaadja fölöslegét, miből fogja vendégeit ellátni? Ausztriával kellene tehát megállapodásra jutni, hogy megfelelő mennyiségű élelmiszert is küldjön a gyermekeivel, mi is küldünk a mieinkkel, vagy

17 Beküldetett a gyermeknyaraltatási akció ellen. *Szepesi Lapok*, 1918. május 4. 1. p.

18 Beküldetett a gyermeknyaraltatási akció ellen. *Szepesi Lapok*, 1918. május 4. 1. p. A levél teljes terjedelmében lásd a Mellékletben!

19 A későbbiek a szerzőt igazolták, nagyon sok gyerek betegedett meg a nyaralás során, és halálesetek is voltak. Ebben az időben különösen sok áldozatot követelt a spanyolnáthajvány.

*pedig a közéletmezési hivatalnak kell a vendéglátók részére megfelelő élelemlől gondoskodni. Ha a két kérdés megoldást nyer, az akció sikerét kellően biztosítva látjuk, s a kitűzött célt elérhetjük...*²⁰

Az akció végrehajtásával megbízott Vadnay utasításra a járási előljáráóságokon bizottságokat hoztak létre, amelyek feladata volt a gyakorlati megvalósítás az adott helyen, biztosítaniuk kellett az osztrák gyermekek elhelyezését, fogadását, ellátását, valamint felügyelniük kellett, hogy minden zökkenőmentesen menjen végbe a nyaralók érkezésétől egészen a visszautazásukig. A nyaraltatási bizottságok részére a Vadnay által kiküldött hivatalos listán kellett beküldeni az osztrák gyerekeket befogadó családok adatait és a nyaraltatás idejére befogadott osztrák gyerekek számát. A nyomtatványok fejléce alá az alábbi propaganda-szöveget nyomtatták: „Azoknak a nemesszívú vendéglátó családoknak, akik Szeretett Urunk Királyunk, a béke apostola, dolgos ember megbecsülője, a gyermekek legfőbb pártfogója iránt viseltető alattvalói hűségből, valamint a velünk vállaltva küzdő szövetséges bajtársaink iránt érzett barátságból a magyar gyermekek külföldi nyaralásának elősegítése végett elvállalták, hogy az idei nyáron 6 hétre hattól tizenkét éves vendég-gyerekeket vesznek magukhoz, őket jó szívvel látják és magyar vendégszeretettel és magyar tisztességtudattal igyekeznek velük úgy bánni, hogy a magyar emberről, a magyar hazáról a legjobb emléket vigyék magukkal. A vendéglátás fejében minden gyermek után hat hétre 60 koronát kapnak.”²¹

A lapokban megjelent hírek általában arról tanúskodnak, hogy a befogadó családok megnyerése, a gyerekek szálláshelyének biztosítása egyáltalán nem volt probléma nélküli, a lakosság érthető okokból nem kapkodott a gyerekekért. Maguk a nyaraltatási bizottsági tagok, a városi és községi előljárók, valamint a tehetősebbek sem jártak elől példával, nem vállaltak gyerekeket, annak ellenére, hogy több felhívásban is utaltak rá, hogy tehetősebb „előkelőségek” el fogják vállalni a gyerekek nyaraltatását, mint például Léván is:

*(...) Kiltás van egyébként arra is, hogy vármegyéink tehetősebb egyházi és világi előkelőségei csoportosan fogják a gyermekek nyaraltatását elvállalni és így a különböző társadalmi osztályoknak összehangzó áldozatkészségét mozdítja meg a béke és emberszeretet nagy királyának gyönyörű emberi gondolata.*²²

A lakosságot az sem ösztönözte különösebben, hogy a gyerekek és kísérőik ellátására a belügyminisztérium egy bizonyos pénzösszeg kifizetését is megígérte a befogadó családoknak. A nyaraltatási bizottság kénytelen volt erélyesebb és direkter lépéseket tenni az akció előrelendítése érdekében, maga a megyei főispán jelölt ki felelős személyeket a nyaraltatási tervben szereplő községekben a befogadó családok biztosítására. Az ezzel kapcsolatban megjelent híreknek köszönhetően megtudható, mely településeknek kellett nyaraló gyerekeket befogadniuk, mint pl. a Lévai járásban:

20 Gyermekek nyaralása. *Komáromi Hírlap*, 1918. május 12. 1–2. p.

21 www.szolarchiv.hu/id-345-junius.html (letöltve 2014. január 12.)

22 Károly király gyermek-nyaraltatása. *Lévai Órálló*, 1918. május 2. 1. p.

Ezek a német nyelvű gyermekek 6–12 évesek lesznek, nem és valláskülönbség nélkül. A nyaralás július 15 és augusztus 1–10 között kezdődik és hat hétig tart. Minden gyermek után heti 10 K-át összesen tehát 60 K-át fizet a kormánybiztos, a gyermekekkel érkező felügyelőnkért heti 30 (összesen 180) korona jár az eltartó családnak. Egy-egy családhoz legalább két gyermeket helyeznek el. A megbízható és önként vállalkozó családok a vármegyei főispán által felkért bizalmi személyek toborozzák, a jelentkezőket névjegyzékbe veszik és munkájuknak eredményét időnkint a gyermekmenhely igazgatóságával közlik. Ezen névjegyzékek összeállításának végső határideje június hó 1 napja. Eddig a főispán a nagy szociális és humanitárius fontosságú, amellet politikai szempontból is kiszámíthatatlan értékű munkának megindítására és vezetésére a következő bizalmi személyeket kérte fel: Zselizen grf. Coudenhove Kunónét, Schöpflin Róbertet, Szedlacsek Jánost és Pásztor Eleket. Csatán Rózenberg Károlynét, Brányik Terézt és Bajnok Jánost. Oroszán: Hartmann Károlynét, Ádám Ágoston és Závodszy Samut. Garamdamásdon: Juhász Józsefet és Vellner Lőrinczet, Nagysallóban: Tonheiser Mihályt, Juhász Pált, Felchtinger Sándornét és dr. Dudich Endrét. Alsószecsen: Novotny Ödönnét, Patay Károlyt és Székely Bélát. Verebélyen: dr. Oravecz Kálmánnét, Weindarhoffer Idát, Kraffszky Józsefet és dr. Adler Gyulát.²³

A nyaraló gyerekek után beígért pénzösszeg ellenére is csak kevesen jelentkeztek, ezért a bizottságok kénytelenek voltak meghosszabbítani a határidőt, s egyben ígéretet tettek az alapvető élelmiszerek kiutalására is a nyaraló gyerekek után:

A közéletmezési miniszter közli a főispánnal, hogy az osztrák gyermekek lisztkvótáját a vendéglátó családok részére az új termésből fogják fenntartani, s hogy a cukorral és zsírral való ellátás ügyében is folyamatban vannak a tárgyalások s kilátás van arra, hogy ez a kérdés is kedvező megoldást fog nyerni.

A gyermeknyaraltatás kormánybiztosa a vendéglátó családok gyűjtéseinek határidejét június hó 15-ig meghosszabbította. Felkéri a főispán mindazokat, akik a gyűjtőíveket eredménytelenül visszaküldték, de azt hiszik, hogy a közéletmezési minisztertől kapott garanciák után a gyűjtés kedvezőbb kilátások mellett volna megkísérelhető, hogy forduljanak hozzá gyűjtőíveikért.²⁴

Több lapban megjelent sajtóhír is beszámolt róla, hogy a nehéz gazdasági helyzet ismeretében a nyaraltatásért felelős bizottságok tagjai maguk is aggódtak az élelmiszerek kiutalása miatt:

Azután a tárgyalás folyamán több oldalról aggodalom merült fel az iránt, vajjon a kormány fogé kiutalni a gyermekek után természetben lisztet, zsírt és cukrot, elnöklő főispán felolvasta az e tárgyban hozzá intézett sürgönyöket, hogy az élelmezési biztos már a gyermekek megérkezése előtt, természetben ki fogja utalni a gyermekeket tartó családok részére a zsírt, cukrot és lisztet. Ez a kijelentés nagy megnyugtatót okozott.

23 Károly király gyermek-nyaraltatása. *Lévai Őrálló*, 1918. május 2. 1. p.

24 Károly király gyermeknyaraltatása. *Komáromi Hírlap*, 1918. június 2. 5. p.

Majd hosszabb eszmecsere után kialakult az a vélemény is, hogy a takarót s egyéb háztartáshoz szükséges ágyneműt a közönség kölcsön útján igyekezzék előteremteni, egyes családok pedig a sajátjukat adják által...²⁵

A kormány által gyerekenként beígért élelmiszer-járadék ellenére sem jelentkezett elegendő család a gyerekek befogadására, s a hírekből úgy tűnik, a tehetősebb réteg továbbra sem járt elől példával. A jelentkezők között elsősorban szegényebb családok voltak, akik a nyaraló gyerekekkel együtt beígért élelmiszer és más juttatások reményében vállalták volna fel az elszállásolással járó terhet, abban bízva, hogy ezáltal saját gyerekeiknek is jut valami. Sok esetben olyan – elsősorban városi – szegény család is volt ezek között, amelyekben még betegek is voltak, s egyáltalán nem rendelkeztek megfelelő körülményekkel a gyerekek befogadására. Kassán is az ilyen családok voltak túlsúlyban:

(...) A családi elhelyezéseket illetően nagyon kevés jobb család vállalt el egy-egy vendégyereket. Kizárólag nagyon szegénysorsú külvárosi családok vállalták el, talán a 20 K heti ellátási pénz és a természetben kiutalandó liszt, cukor és szappan ellenében.

Tény, hogy ezeknél a családoknál az elhelyezendő gyermekek megfelelő és kívánatos ellátása nem látszik biztosítottnak. A jelenlévő tisztí főorvos és Horváth Béla dr. tisztí főispán ráismert az ellátást vállalt családoknál olyanokra, ahol az asszony beteg, vagy a lakásviszonyok egyáltalában nem kielégítendőek...²⁶

Mivel a befogadó családok száma több helyen is sokkal alacsonyabb lett a tervezettnél – elsősorban városokban, ahol erre lehetőség adódott –, kénytelenek voltak a csoportos elhelyezésben gondolkodni, s különféle – elsősorban oktatási – intézményekhez kötődő szálláshelyeket biztosítani, mint például Kassán is. Ebben a városban ráadásul a Károly Király Gyermeknyaraltatási Akció keretében érkező gyerekeken túl máshonnan érkezett nyaraló gyerekekről is gondoskodni kellett:

Dr. Máthé Gábor mindent elkövetett, hogy a csoportos elhelyezés sikerüljön. Érintkezésbe lépett az összes intézetek, iskolák, internátusok igazgatóival és vezetőivel, de eredménytelenül. Arra a felszólításra, hogy egy módosabb, vagy jobb körülmények között élő család vegyen egy-egy gyermeket magához, szintén alig akadt jelentkező. A hatóságok egyáltalán nem támogatják az ügyet és nem segítették elő az akció sikerét, ami érthető is, mert hisz városunkban 2–3 ilyen akció helyez el nyaraló gyerekeket és középiskolai hallgatókat, akik lisztet, cukrot, szappant ugyan hoznak magukkal, de például zsírról nekünk kell gondoskodnunk és ilyen arányú vendégfogadtatásra a mi városunk – fájdalom – nincs berendezkedve.²⁷

25 Károly király gyermek-nyaraltatása. Lévai Őrálló, 1918. június 6. 1. p.

26 Kassai Újság, 1918. július 27. 2. p.

27 Az osztrák gyermekek elhelyezése. A Károly király gyermeknyaraltatási akció folyamatban. Kassai Hírlap, 1918. július 27. 2. p.

A beszámolóban nyíltan beismerik a tervezett akció megvalósításának addigi kudarcát, ezért a nagyobb propaganda kifejtése érdekében egy öttagú bizottságot jelöltek ki:

Ha nem tudjuk azonban kellőképp elhelyezni és ellátni az érkező gyerekeket, akkor ne habozzunk ezt beismerni és elejét venni egy olyan fiaskónak, amelynek a bekövetkezése ilyen körülmények közt holtbizonyos. A tejjel-mézettel folyó kánaán csak az osztrákok fantáziájában él. Mi szegények vagyunk, és hogy milyen szegények, azt csak ilyenkor látjuk, amikor nincs szívünk elhelyezni idegen gyermekeket oda, ahol a mi árva gyermekeinket látjuk el.

Öt tagú bizottságot küldenek ki Varga Kálmán, Tost Barna, Dancsházy Gusztáv, dr. Nagy Géza és Bárdossy Eugénia személyében, akik nagyobb propaganda kifejtésével helyesebb útra remélik vinni az akció sikerét.²⁸

A fenti példák ellentmondanak a kormánybiztos beszámolójában leírtaknak, miszerint az ország különböző területeiről június végéig beérkezett kimutatások alapján 1600 településről 60 000 család kötelezte el magát 100 000 osztrák személy (95 000 gyerek és 500 felnőtt kísérő) nyaraltatásának biztosítására. (Vadnay 1927, 152. p.)

Egy későbbi, a nyaraló gyerekek Kassára érkezéséről szóló hírből egyértelműen kiderül, hogy a helyi bizottság fáradozása ellenére ebben a városban mégsem sikerült megoldani, hogy családokhoz kerüljenek a gyerekek, így elsősorban csoportosan helyezték el őket a különféle oktatási intézményekhez tartozó szálláshelyeken. Ebből, valamint több más hírből is fény derül arra, hogy a gyerekek ellátásának költségeit nem minden esetben a Károly Király Hadsegélyző Alap (amint azt Vadnay a beszámolójában leírta) fedezte, hanem elsősorban a Háborúban Feldúlt Tűzhelyeket Újjáépítő Országos Bizottság, vagyis a lerombolt kárpáti falvak újjáépítésére, elsősorban a lakosság adakozásából összegyűjtött pénzből finanszírozták:

Folyó hó 4-én a hajnali budapesti személyvonattal 125 bécsi középiskolai növendék és 101 bécsi leány érkezett Kassára. A fiúk a községi közigazgatási tanfolyam internátusában, a leányok pedig a női gazdasági tanintézetben nyernek elhelyezést. Ellátásukról a háborúban feldúlt tűzhelyeket újjáépítő országos bizottság gondoskodik.²⁹

Az osztrák gyerekek fogadása és elhelyezése

A Magyarországra érkező osztrák gyerekek nyaralását – ahogy azt Vadnay kormánybiztos a beszámolójában is leírta – minden tekintetben alaposan előkészítette: „Részletes szabályokat is küldtem a kísérők részére, amelyben szabatosan megszabtam a tennivalókat a nyaralás minden legkisebb mozzanatára, kezdve a gyermekekkel való megismerkedésen, folytatva az utazáson, megérkezésen és végezve az itt tartózkodáson. A szabályzatban a nap minden órájára be volt osztva tennivalójuk a gyermekek foglalkoztatására, játékaira, sétájára, fürdésére, napfürdőjére. Kitanítottam őket az elsőse-

²⁸ Uo.

²⁹ Itt vannak az osztrák nyaraló diákok. *Kassai Újság*, 1918. augusztus 8. 2. p.

gélyre, a pedagógiai és egészségügyi fölügyelet minden részletére, a lakossággal való érintkezésre, sőt e célból néhány, legszükségesebb magyar szó jegyzékét is mellékeltem.” (Vadnay 1927, 152–153. p.) A Vadnay által magyar nyelven kidolgozott szabályzatot egy kis füzet formájában – *Károly király gyermeknyaraltatása magyar területen lefolyó részének szabályai* – elküldték a nyaraltatási bizottságok tagjainak is (Vadnay 1918). Bár Vadnay nem említi, de a korabeli sajtóhírek tanúsága szerint a szabályzatot eljuttatták a nyaraló gyerekeket befogadó családokhoz is: „a gyerekenyaraltatás kormánybiztosa egy igen tanulságos utasítást adott ki, hogyan kell bánni a gyerekekkel. Ezt az utasítást osztrák gyerekeket elvállaló szülők saját gyermekeikkel szemben is haszonnal vehetik igénybe.”³⁰ Vadnay egyebek közt arra is megkérte a Karlsverket, hogy a német nyelven is elkészült szabályzatot taníttassa be az osztrák gyerekek kísérvőivel, erre azonban valószínűleg nem került sor, ugyanis Vadnay beszámolója szerint nagyon sok kivetnivaló volt ezek viselkedésében: „a kísérőknek fogalmuk nem volt a tennivalóikról, és nemcsak nemtörődömségükkel, hanem követelőzéseikkel is sok kellemetlenséget okoztak országszerte.” (Vadnay 1927, 153. p.). Ezzel szemben Vadnay elégedetten konstataálta, hogy az osztrák gyerekekkel kapcsolatos konkrét szervezési feladatokkal megbízott helyi nyaraltatási bizottságok jól végezték a munkájukat: „ez az újonnan alakított társadalmi szerv kitűnően működött. Lelkes tagjai a legnagyobb dicséretre érdemes buzgósággal és önzetlen, odaadó fáradozással elvégezték az ideküldött kísérők dolgát is, rendszeresen, lelkiismeretesen ellenőrizték a gyermekek elhelyezését, ellátását, szórakozásaikat, egész életmódjukat, és valósággal becsületbeli kérdésüknek tekintették, hogy a vendéggyermekek nálunk jól érezzék magukat.” (Vadnay 1927, 153. p.)

Az üdülésre érkező gyerekek utaztatásának megkönnyítése szempontjából fontos volt, hogy a céltelepülések könnyen megközelíthetők legyenek: „csak azokat a községeket vettem számba, amelyek közvetlen közelében, gyalog könnyen elérhető vasúti vagy hajóállomás van...” (Vadnay 1927, 150. p.). Ezt a sajtóhírek is alátámasztják, a befogadó települések az általam kutatott területen is a vasúti pálya mentén találhatók. A kormánybiztos a helyi nyaraltatási bizottságok részére kiküldött körlevélben már azt is megírta, mely településeket vette tervbe az adott megyében. Ennek alapján a regionális lapban megjelent első hírekben általában már azt is közölték, mely településekre kívánnak gyerekeket küldeni. Így volt ez Bars megye esetében is:

*...Úgy értesülünk, hogy a gyermeknyaraltatás kormánybiztosa az apostoli király legmagasabb kezdeményezéséből eredt és az Ő védnöksége alatt álló tervnek végrehajtása folyamán törvényhatóságunk területén a következő vasútiállomással bíró, nagyobb községeken szeretne legalább 25-25 német nyelvű ausztriai gyermeket nyaralás céljából elhelyezni: Csatán, Oroszkán, Garamdamásdon, Zselizen, Nagysallóban, Alsószecsen, Zsitvaújfaluban, és Verebélyen.*³¹

Vadnay beszámolója szerint a nyaraló gyermekek egy külön előkészített, a vasúti szakemberekkel kidolgozott menetrend szerint érkeztek. Az 1918. július 25-től augusztus

30 Károly király gyermeknyaraltatása. *Komáromi Hírlap*, 1918. július 28. 6. p.

31 Károly király gyermeknyaraltatása. *Lévai Őrálló*, 1918. május 2. 1. p.

14-ig terjedő időszakban naponta 2–6 különvonatot indítottak. Összesen 70 ilyen különvonattal és 9 különhajóval oldották meg a 75 000 személy utaztatását (Vadnay 1927, 153. p.). Arra nem ad magyarázatot, hogy miért csökkent később az eredetileg tervezett 100 000-es létszám 25 000-el. A Karlswerk olyan helyekre is küldött gyerekeket, ahol betegség miatt nem fogadhatták be őket, holott a kormánybiztos időben értesítette az osztrákokat. Az sem volt ritkaság, hogy egy-egy községbe kevesebb vagy pedig több gyereket küldtek, mint amiben előzőleg megállapodtak, kíséroból azonban mindenrová többet küldtek. Az emiatt keletkezett káoszt a helyiek voltak kénytelenek hirtelenjében megoldani. (Vadnay 1927, 153–154. p.)

A helyiek a nehézségek és szervezési mulasztások ellenére is kénytelenek voltak biztosítani az osztrák gyermekek elhelyezését és ellátását, bár ekkor már közben tudomást szereztek a tengerparti üdülésre küldött magyarországi gyermekek mostoha sorsáról is. A Szepességben például – a sajtóban korábban megjelent tiltakozó levél ellenére³² – 1000 gyerek nyaralását kellett megoldani a helyieknek. A Szepesség a nyaralás szempontjából azért számított fontos régióknak, mivel ott a lakosság nagy része beszélt a német nyelvet, ami a vendéglátó családok és a gyerekek közti kommunikáció szempontjából nagyon fontos volt. Emiatt a szepességi gyermeknyaraltatást megkülönböztetett figyelemmel kísérték központi szinten is, ahogy erről a *Szepesi Lapok* budapesti munkatársa is beszámolt, Károly király budapesti audienciája során külön érdeklődött a szepességi helyzetről:

A király legbehatóbban érdeklődött az iránt, hogy hol nyernek elhelyezést a gyerekek, az egyes vármegyékben és városokban hány család jelentkezett már. A kormánybiztos jelentésének megtétele során a felség külön érdeklődött az iránt is, hogy a Szepesség vendéglátó családjai minő érdeklődést tanúsítanak a királytól kiindult akció iránt és szemmeláthatólag jólesett a felségnek, mikor Vadnay kormánybiztos jelentette, hogy Szepesvármegyében az illetékes tényezők tevékenyen közreműködnek a mozgalom sikere érdekében és már eddig is számosan jelentették be, hogy szívesen látják vakációra a gyermekeket.³³

Feltételezhetően az uralkodónak a szepességi helyzettel kapcsolatos érdeklődése ösztönözhetette, illetve kényszeríthette a nyaralás végrehajtásával megbízott személyeket a megyéből, mert a *Szepesi Lapok* két héttel később megjelent számában a családok toborzását illetően már az alábbi eredményekről számoltak be:

A Károly király gyermeknyaraltatási akció a Szepességben szép eredménnyel folyik, eddig Szepesbélán 206, Késmárkon 120, Szepesszombatban 50, Felkán 7, Leibieon 8, Szepesváralján 25, Szepeshelyen 50, Toporcon 25, Lőcsén 84, Iglón 60, Szepesolasziban 100, Mateócon 15, Tátraalján 14, Prakfalván 25 és Máriahtán 25 gyermek elhelyezése van tervbe véve. Az akció érdekében még folyik a munkálkodás, s remélhető, hogy 10000 német gyerek elhelyezése lesz biztosítva a Szepességbe.³⁴

32 Beküldetett a gyermeknyaraltatási akció ellen. *Szepesi Lapok*, 1918. május 4. 1. p. A levél teljes terjedelmében lásd a Mellékletben!

33 A király érdeklődött a szepesi gyermeknyaraltatás iránt. Legmelegebb köszönetét küldi a vendéglátó családoknak. *Szepesi Lapok*, 1918. június 1. 1. p.

34 *Szepesi Lapok*, 1918. június 14. 4. p.

Az gyerekek fogadásával kapcsolatos külsőségekre nagy hangsúlyt fektettek az illetékesek. A nyaralókat a vonatnál a hivatalos fogadóbizottság várta. Néhány korabeli lapban megemlítték, hogy a nyaralókkal megtanították a Himnuszt, amelynek szövegét az alábbi formában kapták meg:

*Ischten áhld meg o modjort
Joh kedwel böschägel,
Njujtsch felehje wädö kort,
Ho küsd ellenschägel,
Bolschorsch okit rägen täp,
Horhs rah wig esstendöt,
Megbühnhödte mar eh näp
A multot s jöwendöth.³⁵*

A lapok egyébként sok beszámolóban is említést tettek róla, hogy különféle rendezvényeken és más alkalmakkal az osztrák gyerekek elénekelték a magyar himnuszt.

...Nagyon kellemes meglepetésben volt kedden délután részem, a helybeli áll. fiúiskolába láttam betódulni a német gyermekeket kísérő tanítójukkal és tanítónőikkel, kíváncsi voltam, hogy mit akarnak azok ottan. Egyszerre csak fölhangzanak a magyar Hymnus bűbajos akkordjai. Igazán érzékenyültem és fölötte meghatott, hogy a németek tanulják a magyar nemzeti imát...³⁶

A Komáromba érkező 42 gyereket³⁷ a befogadó családokon kívül a főispán és a polgármester is várta, s az érkező gyerekek orvosi vizsgálaton is átesetek:

Fogadtatásukra megjelent az állomáson Dezasse János gróf főispán, F. Szabó Géza polgármester és mindazok, akik vállalkoztak arra, hogy házukba fogadják a kis nyaralókat. Ez utóbbiak valósággal megrohanták a kis jövevényeket. Ez leánykát, amaz fiút, ez kisebbet, amaz nagyobbacsokát választott, amint a saját gyermekéhez jobban illett.

Az elosztás nem mehetett ám olyan gyorsan, amint azt a szülők szerették volna, mert előbb a kis osztrákoknak orvosi vizíten kellett keresztül esniök. Gaál Zsigmond dr. megvizsgálta őket, s miután valamennyit egészségesnek találta, nekiültek a kis vendégek a tiszteletükre rendezett oszonnának. Kávét, kalácsot és húst kaptak, amit szemmel láthatóan jó étvágygal fogyasztottak el. Mikor láttak és ettek ők ilyet utoljára?

Ozsonna után megtörtént az elosztás, majd felcsatolták a hátizsákjaikat a gyerekek és boldogan beszélgetve, minden kérdésre szépen felelgetve megindultak befelé, kiki a maga új mamájával és testvérkéjével.³⁸

35 A király érdeklődött a szepesi gyermeknyaraltatás iránt. Legmelegebb köszönetét küldi a vendéglátó családoknak. *Szepesi Lapok*, 1918. június 1. 1. p.

36 Osztrák gyermekek Gömörben. *Gömöri Újság*, 1918. augusztus 18. 2. p. Lásd még: Hogyan nyaralnak Kassán az osztrák gyerekek? Készülődés a király születésnapjára. *Kassai Hírlap*, 1918. augusztus 13. 2. p.

37 Megjöttek az osztrák gyerekek. *Komáromi Lapok*, 1918. augusztus 10. 5. p.

38 Osztrák gyermekek érkezése. *Komáromi Hírlap*, 1918. augusztus 4. 3. p.

Komárom vármegyében a *Komáromi Hírlap* tanúsága szerint összesen 448 osztrák gyermek nyaralt.³⁹ Bars vármegyébe 963 osztrák gyermek érkezett, akik a korabeli tudósítás szerint a vonat ablakaiból magyar nemzetiszínű zászlókat lobogtatva éljelezték a rájuk váró küldöttséget, amely az állomáson a Rákóczi-indulóval fogadta őket:

Az osztrák gyermekeket szállító külön vonat, amely Párkányánától kezdve minden állomáson hosszabb ideig állt, hogy az egyes községekbe küldött gyermekek rendesen kiszállhassanak, – szerdán délelőtt 11 órakor érkezett Lévára. Amikor a vonat a pályaudvarra tért, a kis fiúk és leányok a kocsik ablakaiból magyar nemzetiszínű zászlócskákat lobogtatva zajos »Éljen«-kiáltásokkal üdvözölték az őket váró küldöttséget, amelyben a várost a főjegyző, dr. Horváth Gyula rendőrkapitány, Bilcsek József kapitány és dr. Gergely Fülöp városi tisztifőorvos képviselték. A helyi bizottság tagjai közül ott voltak: Kherndl Jánosné, Rudnyánszky Olga, Bándy Endre, Deák Adolf, Jaross Ferenc. A lévai uradalom részéről megjelentek: Árvay József, Koczab Frigyes és Offermann Ágoston. A vonattal érkezett meg Harkányi Gyula járási főszolgabíró is, aki Kéméndig utazott le ez érkezőkért.

A zenekar a Rákóczi-indulóval fogadta a többnyire sápadt arcú kis vendégeket és a velük jött két felügyelőnt.⁴⁰

A lévai állomásra érkezett gyerekek közül 30-at helyeztek el Léván, 25-öt külön kocsikkal szállítottak Vámosladányba, a többi pedig rövidesen különvonat vitte tovább a környékbeli vasút mentén fekvő falvakba:

A gyermekek közül 12 leánykát Lászlóművére vittek, 12 fiú a Széchenyi-utcának 9 számú házában, 4 pedig a Stefánia-árvaházban kapott helyet, két leánykát magánosok vettek családjukba. Léván még 25 gyermek szállt le a vonatról, akik azonnal kocsikon mentek ki Vámosladányba. Az állomásról omnibusz vitte a városba az élénken csevegő apróságokat. Helyükre érve és megmosakodva tejet és finom kalácsot kaptak. Léváig hozta a vonat azokat az osztrák gyermekeket is, akik Kálnára, Garamlőkre, vagyis a surányi vasúti vonal mentén fekvő községekbe voltak irányítva. Ezeket rövid idő múlva külön vonat vitte tovább. – Hisszük, hogy vármegyénk lakossága még a mai nehéz viszonyok között is a magyarnak világszerte ismert vendégszeretetét fogja gyakorolni a kis vendégek iránt, hogy azok a nálunk eltöltött hat hét után kedves emlékeket vigyenek tőlünk hazájukba.⁴¹

A *Csallóközi Lapokban* megjelent hír szerint összesen 329 osztrák gyerek nyaralt a Csallóközben, ebből 114 Dunaszerdahelyen.⁴² A gyerekek Dunaszerdahelyre érkezésé-

39 Károly király gyermeknyaraltatása. *Komáromi Hírlap*, 1918. július 28. 6. p.

40 Osztrák gyermekek Léván. *Bars*, 1918. augusztus 11. 2. p.

41 Uo.

42 A többi gyerek a következő településekre került: Diósförgepatony 50, Egyházgelle 50, Nemesabony 30, Várkony 30, Vásárút 30, Alsónyárasd 25. A kimutatás kapcsán felsorolják, ki mindenki segített befogadó családokat biztosítani az egyes községekben: „Ezen nemes akcióban a járási hatóságokon kívül érdemeket szereztek a következő bizalmi férfiak: Dunaszerdahely: Marcell Mihály, Dr. Uhrovics Vendel és Vázsonyi József esperes, Diósförgepatony Topa József ref. lelkész, Egyházgelle Miklós Imre plébános, Várkony Huszár Gyula plébános, Alsónyárasd Jókay Miklós számtartó és dr. Hegyi Jenő plébános, Vásárút Tölgyesy Jenő plébános.” Károly király gyermek nyaraltatása. *Csallóközi Lapok*, 1918. június 26. 2. p.

ről tudósító rövid hír szerzője említést tett a tengerhez nyaralásra küldött magyar gyerekek kedvezőtlen fogadtatásáról is:

Őfelsége Károly király gyermeknyaraltatása tárgyában – Dunaszerdahelyre is jut 114 osztrák gyermek, melyek f. hó 8-án d. u. 2 órakor érkeznek meg és a község házában foglalkoznak a családok közt szétosztatni. Dacára, hogy magyar gyermekeinket a tengerparton az osztrák testvérek nem valami nagyon szépen kezelik, mi magyarok tartsuk meg azt a régi közmondást, hogy aki megdob kővel, dobd vissza kenyérrrel.⁴³

A gyerekek Gömör megyébe érkezéséről lelkes beszámoló jelent meg, ebben pontosan közölték azt is, összesen hányan érkeztek és mely településeken helyezték el őket. Az érkezéskor a gyerekek virágcsokrot is átnyújtottak vendéglátóiknak és énekeltek is nekik:

Gömörvármegyébe összesen 437 gyermek lett elhelyezve. Ezekből Rimaszombatban van 94, Rimatamásfalván (a Rimaszombat és Vidéke Jótékony nőegylet háztartási iskolájában 59) 61, Gömörsíden 25, Ajnácskőn 22, Málén 25, Sajógömörön 44, Berzétén 30, Rozsnyón 40, Osgyánban 25, Serkén 30, Simonyiban 36 és Sajószentkirályon 5. A községekben is mindenütt igazi magyar vendégszeretettel, lelkesedéssel és zászlókkal fogadták a vendég-gyermeket.

Rimaszombatba szombaton az esti vonattal érkeztek a német gyermekek kísérelőkkel. Az indóháznál nagyszámú úri közönség gyűlt egybe, hogy minél melegebben üdvözölje az érkezőket. A vonat pontos időben robogott be és felharsant a német gyermekek üdvözlője és éljen! éljen! kiáltása. (...) Miután a gyermekek kiszállottak a kupékból, a kedves szőke fiúk és leányok hamarosan sorfalat képeztek, némelyiknek még a kezében volt a Bécsből hozott hervadó virágcsokor, mellyel – mint mondták, a szép, festői Magyarországot és áldott szívű népét köszönteni óhajtották. Ismeretes a német népdalos volta, tehát a kis németek is 1-2 üdvözlő dalt énekeltek és valóban teljesen megnyerték szívünket.⁴⁴

A lapok eltérő terjedelemben és intenzitással tájékoztatták a lakosságot a nyaraló gyerekek mindennapjairól. Általában igyekeztek kihangsúlyozni, mennyire jól érzik magukat, s hálásak, mert jobb dolguk van a magyarországi vendéglátóknál, mint odahaza:

...A gyermekek gyakran írnak haza, s mint ahogy volt alkalmunk meggyőződni, a levélírásnál teljesen őrizetlenek, saját maguk ösztönére vannak hagyva, úgy, hogy pressiót senki rájuk nem gyakorol és a kis fiúk, leányok szép, értelmes levelet írnak gyermeki naivitással és őszinteséggel. Nagyon meg vannak elégedve, dicsérik vendéglátóikat s egészen őszintén megírják, hogy jobb dolguk van itten, mint otthon és azok a rémhírek, mikkel egyes rosszlelkű egyének őket otthon ijesztették, teljesen a mesék országába tartoznak. Mindenki barátságos, kedves és előzékeny hozzájuk...⁴⁵

43 Megérkeznek az osztrák gyermekek. *Csallóközi Lapok*, 1918. augusztus 7. 2. p.

44 Osztrák gyermekek Gömörben. *Gömöri Újság*, 1918. augusztus 18. 2. p.

45 Az osztrák nyaraló gyermekek. *Gömöri Újság*, 1918. augusztus 25. 1–2. p.

Ebben a lapban később is tudósítottak róla, milyen jó dolguk van a gyerekeknek, s milyen finom ételeket kapnak a vendéglátóiktól:

...A gyermekeket igazán mindenütt a legjobb ellátásban és a leggyengébb bánásmódban részesítik s bármelyikkel is találkozunk az utcán és kérdezősködünk hogyletéről, a legnagyobb bőbeszédűséggel mondja el, hogy ilyen jó fehér kenyeret, annyi jóízű gyümölcsöt, süteményt és egyéb ízletes étkeket, mint Rimaszombatban, még sohasem evett, s megírták haza is szüleiknek és tanítóiknak, hogy nekik nagyon jó dolguk van Magyarországon s nem is bánják, ha itt hagynák őket, mert itt nem száraz, keserű bácsi hadikenyér van, hanem jó fehér lágyczipó...⁴⁶

A nyaraltatással megbízott kormánybiztos jelentéseket is küldött Károly királynak, s amint arról a Kassai Újság is tudósított, az uralkodó elsősorban az osztrák gyerekek magyarországi nyaralása iránt érdeklődött:

A felség egyébként rendszeres jelentést tétet magának az akció minden részletéről. Vadnay Tibor kormánybiztos naponta többször is küld részletes és kimerítő jelentést a király tartózkodási helyére. Őfelségét különösen érdekli az, hogy miként fogadják az osztrák gyerekeket az egyes községekben. Egy-egy jelentés ívekre terjed, a legkisebb részletre is kiterjeszkedik. A felség többször adott kifejezést már megelégedésének és úgy nyilatkozott, hogy rendkívül örül annak, hogy a magyar nép hagyományos vendégszeretetének ismét bizonyosságát adta.⁴⁷

A Gömöri Újságban közölték egy bécsi nyaraló gyerek levelét is. A levél stílusából és tartalmából egyértelműen megállapítható, hogy nem egy gyerek által írt spontán beszámoló, hanem sokkal inkább propaganda célját szolgáló, a helyzetet idealizáló, képzeletbeli levélről van szó. Romantikus szellemben mutatja be Magyarországot, a legnagyobb elismeréssel írt a magyarországi vendéglátókról, az ételekről stb. A Gömöri Újságban azonban nem említik sem a levélíró gyerek (Siegfried), sem pedig a címzett (Kurt) családnevét és a lakóhelyüket sem, de annak a magyarországi településnek a nevét sem, ahol az állítólagos Kurt nevű gyerek nyaralt. A fogadó családok biztosításával kapcsolatos nehézségek ismeretében hihetetlennek tűnik a levélben szerepelő alábbi állítás is:

Majdnem minden polgár szeretett volna egy német gyermeket, s ha kérésük teljesíthető nem volt, egészen sértődve érezték magukat.⁴⁸

Ekkorra már az egész országban elterjedt a tengerhez küldött magyar gyerekek ellenes fogadtatásának és viszontagságos adriai nyaraltatásának a híre, számos lap beszámolt róla, milyen mostoha körülmények várták őket. Nem csodálkozhatunk, hogy

46 Osztrák gyermekek Gömörben. Gömöri Újság, 1918. augusztus 18. 2. p.

47 Kassai Újság, 1918. augusztus 7. 3. p.

48 Egy bécsi diák levele Magyarországról. Gömöri Újság, 1918. augusztus 11. 1. p.

akadt néhány magyarországi település, ahol nem akarták befogadni az odaérkezett valamennyi osztrák gyerekeket. A *Kassai Hírlap* a Cinkotán történt esetről számolt be, ahol csupán a megérkezett gyerekek kevesebb mint felét fogadta be a település:

Tegnap a bécsi hajóval nagyobb számú osztrák gyermek érkezett, akiket az osztrák gyermeknyaraltatási akció küldött Budapestre. Cinkotán százhat gyermeket akartak elhelyezni, de a magyarok nem fogadták el. Mindössze ötven gyereket vállaltak. Azért nem fogadták el, mert a környékbeli községekben híre terjedt, hogy a magyar gyermekeknek rossz dolguk van Ausztriában a tengerparton. 92 000 gyermeket akarnak Magyarországon elhelyezni.⁴⁹

A kritikus írásokkal szemben nagyobb volt a propagandisztikus tudósítások száma, hiszen a hivatalos érdek azt kívánta, lehetőleg ne keltsenek a lapok gyermeknyaraltatás elleni hangulatot. A *Komáromi Hírlap* is a kritikusabb lapok közé tartozott, nem festett idillikus képet, a gyerekek Komáromba érkezéséről tudósító szerző nyíltan megírta véleményét az akcióról:

...Megindulunk mi is a karaván után. S míg a felügyelőjük áradozó szavakkal beszél a fogadtatásról, mert mint mondta, sehol sem fogadták ily szívesen, melegen őket, s ígéri, hogy erről jelentést is fog tenni a központnak, addig lelkem ott kalandozik a kék Adria partján, Abbáziában, ahol annyi sok kis magyar éhezik a nemtörődömség és néhány viszkető gomblyukú új nagyság miatt. Mi magyaros vendégszeretettel öleljük szívünkre a kiéhezett magyarfaló palántákat, ahelyett, hogy a magunk éhező gyermekeiről gondoskodnánk. Ebből a nagy áldozatkészségből és vendégszeretetből hány elhagyott magyar gyermeket lehetne felruházni, élelmezni, neveltetni? Az legalább a miénk volna, annak legalább a jövő magyar generáció látna hasznát. De mit törődünk mi ezzel? Nekünk az a fő, hogy jó hírünket vigyék s a vállunkat megveregeesse az osztrák sógor. Egy jó szóért az ingünket is odaadjuk.⁵⁰

A *Komáromi Hírlap* egyik rovatában rendszeresen különféle témákban tájszólásban megszólaló cinikus képzeletbeli figura, *Hidegoldali Seregül Gergő* a nyaraló osztrák legénykét is kifigurázta:

Hidegoldali Seregül Gergő levele a nimet gyerekekrű.

Tisztótt szerkesztő úr tudatom, hogy a zannjukom is vátott egy kis nimet gyereket. Én ugyan szová tettem, hogy mir rendőkőzik hírem és tuttom nékű, de hogy megláttom az kis tserepárt, lelohatt az indulatom. Merhát ojjan görhes az tsontyaji is zörögnek. Hús se igen több va rajta, mindegy tallón hízott verében. Mikor gyűtt, ojjan alázatos vót, karcsak a klastromi barát. Pitisén, tanksén vót minden második szava. De hogy ecscsepet magá-hó gyűtt, bezzek kinyítt a szeme. Az szegín Gergő gyerek, má mind a kis onokánk valóságó mostoha gyerek lett mellette. A zebatta nimettye, mikor az gyerekek az talligánn kot-sikáztak, semmi áron nem akart úr lenni, tsak kotsis. Ennyihán napig csak ment ez, de aztán megsokanta a Gergő gyerek a zuraságát, oszt a Dobi sógor legkisebb onokájávó

49 Az osztrák gyermekeket Cinkotán nem fogadják el. *Kassai Hírlap*, 1918. augusztus 8. 1. p.

50 Osztrák gyermekek érkezése. *Komáromi Hírlap*, 1918. augusztus 4. 3. p.

leforgatták a kis nimetet az töttís tetejírű. Eccercsak hozzák ám haza rettentő bögsse az nimet vendíget, a két imposztor pejg elszéleet az kertek alatt oszt lebujtak az Dobi sűgórékná az pelva lukba. A zannyuk sopánkodott, hogy hova lettek az gyerekek. Sohse törőgygy velük, mondom a zannyuknak, majd hajtya a hasuk. Ugyis lett. Úgy okonodás tájba csak sompolog a Gergő gyerek hazafelé. Óvatosan gyűtt az kertek alú. Hogy a szíruibe eevágtam a zutytyát, megszeppent az Gergő. No, gondúta, mos gyűn a zígasságtítel. Hát te akasztófa, mondom neki, mit csinátatok a Szepevee, merhogy Szepi a kis nimet neve. Fővágja eere a fejit az Gergő gyerek, látom, hogy tele van elszántcsággó. Mír bán-tottuk aszongya, azér mer ingyér eszik nálunk, mégis aszt akarja, hogy mink legyűnk az lovak. Megbocsájtottam az gyerekek, mer szentucscse, ígaza van.

Tisztöletee

Hidegoldali Seregűl Gergő

Gútaji kunmagyar pógár.⁵¹

Napirend, kirándulások, meghívások

Néhány lapban részletesen beszámoltak a nyaraló gyerekek napirendjéről is. A Kassán, a „közigazgatási tanfolyam épületében” elhelyezett 124 nyaraló osztrák fiúval kapcsolatban arról is írtak, hogy „a gyermekek fölött a felügyeletet Aba János, a tanfolyami internátus gondnoka, dr. Péterfi József jogakadémiai titkár és dr. Horváth Fülöp szatmári főgimnáziumi tanár végzik”.⁵² Ez a tény azt látszik bizonyítani – amit fentebb Vadnay kormánybiztos ezzel kapcsolatban már említett beszámolójában –, hogy a gyerekekkel küldött osztrák felügyelők nem álltak a helyzet magaslatán, ha még külön helyi felügyeletre is szükség volt. (Vadnay 1927, 153. p.)

A Kassán nyaraló fiúk napirendje a következőképpen alakult:

A fiúk reggel 7 óraker kelnek és fél 8-kor reggeliznek, 8-tól 10-ig a magyar nyelvben gyakorolják őket a felügyelők. Egyetlenegy sincs közöttük, aki ne tanulná, s ne akarná szívesen elsajátítani nyelvünket. Tíz órától pedig végzik a levélírást, társalognak, s énekelnek. Az énekoktatást Pacsay Endre kassai állami elemi iskolai tanító végzi. Déli 1 óraker ebédelnek. A pénteki nap kivételével minden nap ebédre és vacsorára is kapnak hűseledelt. Ebéd után egyik nap társaskirándulásra mennek felügyelők vezetésével, a másik napon pedig szabadon sétálhatnak a városban, de este 7 órára haza kell menniök, mert fél 8-kor vacsoráznak. Vacsora végeztével 9 óráig az udvaron játszanak, énekelnek s azután lefekszenek.

Tegnap délelőtt fél 11-kor a Szt. Mihály kápolnában misét hallgattak a fiúk s mise végén igen szépen énekeltek a magyar Hymnuszt. Áldhatják is a magyar nemzetet, mely oly meleg testvéri szeretettel öleli keblére ezekben a súlyos időkben is az osztrák gyermekeket.

Holnap reggel különvonaton a Tátrába mennek és este 11 óraker érkeznek vissza. Élelmet visznek magukkal.

51 Hidegoldali Seregűl Gergő levele a nimet gyerekekrű. *Komáromi Hírlap*, 1918. augusztus 18. 4. p.

52 Hogyan nyaralnak Kassán az osztrák gyerekek? Készülődés a király születésnapjára. *Kassai Hírlap*, 1918. augusztus 13. 2. p.

A rendes napi foglalkozások mellett most szorgalmasan készülnek augusztus 17-re, hogy méltóképpen ülhessék meg Őfelsége születésnapját, azét a nemeslelkű, fenkölt gondolkodású s minden szociális kérdés után melegen érdeklődő uralkodót, akinek köszönhetik, hogy a megpróbáltatások eme szörnyű napjaiban ilyen kellemes nyaralásban van részök.⁵³

Vadnay az általa kidolgozott s a helyi nyaralatasi bizottságoknak elküldött Szabályzatban a kirándulások napjait keddre és péntekre irányozta elő. A lapok tanúsága szerint a gyerekek ellátásához e kirándulások alkalmával a helyiek is hozzájárultak, az erre a célra meghirdetett gyűjtések során beérkezett élelmiszerekkel. A *Rozsnyói Híradó*ban megjelent felhívásban Schmögner János helyi főmegbízott természetbeni adományokat kért a lakosságtól:

Tekintettel arra, hogy az osztrák gyerekek nagy része szegényebb sorsú családoknál van elhelyezve, ellátásuknak megkönnyebbítése végett azon kérelemmel fordulok városunk intelligens közönségéhez, tegye lehetővé, hogy 1-1 nagyobbszabású kirándulás rendezésével a gyermekek ellátását liszt, kenyér, 1-1 kanálnyi zsírt, gyümölcsöt, vagy pénzbeli adományok hozzájárulásával megkönnyítsék. Kirándulások kedd és pénteken vannak előirányozva, miknek kellő időben való elkészítésére kérem az adományokat lehetőleg a délelőtti órákban kizárólag az állami elemiiskola irodájába küldeni. Dittel István kanonok plébános szilva és Vargáné Scheffer Aranka alma küldeményét hálás köszönettel vettem. A bizottság nevében: Schmögner János főmegbízott.⁵⁴

Az osztrák gyerekek különféle közelebbi és távolabbi nevezetesebb helyekre szervezett kirándulásokon is részt vettek. A *Sajó-Vidék* és a *Rozsnyói Híradó* is hosszú és részletes beszámolót közölt róla, hogyan látták vendégül a Rozsnyón nyaraló gyerekeket a nevezetességek megtekintése után az Andrásnyak krasznahorkaváraljai,⁵⁵ majd később a betléri uradalmában,⁵⁶ de jártak a gyerekek a Dobsinai-barlangnál és a Tátrában is, még a Rimaszombatban és környékén nyaralók is.⁵⁷ A lapok tanúsága szerint néhány tehetősebb család vendégül látta egy-egy ebédre vagy pedig uzsonnára (ritkán egész napra) a nyaraló gyerekeket, azonban egyik vendéglátó családdal kapcsolatban sem említik, hogy ők maguk is elszállásoltak volna néhányat:

A kis svábok nagyon megkedvelték Rimaszombat városát és közönségét, mely teljesen kedvükben jár és gyakran kellemes meglepetést rendez részükre. Így – mint értesültünk – a múlt héten dr. Krausz Gyula helybeli ügyvéd és családja a serkei szőlőjébe hívta meg a felügyelő tanítónőket a rájuk bízott fiúkkal és leányokkal, velük együtt a Serkében levő

53 Uo.

54 Felhívás. *Rozsnyói Híradó*, 1918. szeptember 1. 3. p.

55 Egy nap Krasznahorkaváralján. *Rozsnyói Híradó*, 1918. szeptember 1. 2. p. A beszámolót teljes terjedelmében lásd a Mellékletben!

56 Osztrák gyerekek nyaralása. *Rozsnyói Híradó*, 1918. szeptember 8. 2. p. A beszámolót teljes terjedelmében lásd a Mellékletben!

57 Osztrák gyermekek nálunk. *Gömöri Újság*, 1918. szeptember 8. 2 p.

osztrák gyermekeket és tanítónőjüket. Kis kalandjuk is történt. Ugyanis nem tudták az utat és szépen eltévedtek. A dr. Krausz család kávéval, süteménnyel és gyümölcscsel várta őket, de csak nem jöttek. Végre késő este érkeztek meg, s csak akkor derült ki, hogy más útra tévedtek. Igen kedélyesen mulattak, ettek, ittak, énekeltek és táncoltak ott a gyermekek. Dr. Krausz Gyula kárpótolni akarván a gyermekeket bolyongásukért, egy másik napon újra vendégeinek látta őket. – Kedden reggel a német gyermekek Rongé Ágoston tanító vezetésével több napi tartózkodásra a Tátrába és a dobsinai jégbarlangoz utaztak.⁵⁸

A Rozsnyó melletti Berzétén nyaraló gyerekek közül az egyik kislányt halálos baleset érte. Rozsnyón temették el, s a hír szerint sok helyi lakos is részt vett a temetésén:

Mély részvétellel és őszinte sajnálattal adjuk, hogy Berzétén egy osztrák vendég leánykát végzetes baleset ért hétfő délután. A faluban tartózkodó gyermekek felügyelőnőjük vezetése alatt kirándulásra mentek a szomszédos hegyekbe, a visszatérés közben egy nagy sebességgel aláguruló kő a leánykát agyonütötte. Temetése tegnap délután volt a városunkban és a szomszéd községekben tartózkodó nyaraló gyermekek és a közönség nagy részvétele mellett. Fájdalmas érzéssel fogadta a szerencsétlenség hírért városunk közönsége is, melynek köréből szintén többen vettek részt a kedves leányka temetésén, ki a véletlen balesetnek lett áldozata.⁵⁹

Vadnay kormánybiztos beszámolójában leírta, hogy a nyaraló 70 000 osztrák gyerek közül 300–400 betegedett meg súlyosabban, s „az elhaltak száma 70 körül volt”. (Vadnay 1927, 154. p.), arról azonban nem tett említést, hányan hunytak el valamilyen baleset következtében.

Arra vonatkozó adatot sem találtam, hogy az egyházi méltóságok vagy pedig egyházi intézmények vállaltak volna nyaraló gyerekeket, de ha ritkán is, előfordult, hogy uzsonnára meghívták az osztrák gyerekeket, mint például Kassán, amely alkalomból a püspök nagy kísérettel jelent meg:

Dr. Fischer Colbrie Ágost v.b.t.t. megyéspüspök tegnap délután a női gazdasági intézetben uzsonnára vendégül látta a Kassán nyaraló osztrák gyermekeket. Az uzsonnán a püspök nagy kísérettel jelent meg. Étkezés alatt és után a szimfonikus zenekar Varga János karmester vezetésével szebbnél szebb magyar dalokat adott elő, végül pedig eljátszotta az osztrák és a magyar himnuszt. Egy-két jókedvű osztrák leányka a szép muzsikára nagyszerűen járta el a csárdást. A gyermekek este 8 órakor tértek szállásaikra.⁶⁰

Mivel Károly király születésnapja éppen az üdülés idejére esett (augusztus 17.), több lap tanúsága szerint az osztrák gyerekek és a helyiek közösen ünnepelték meg ezt a napot. A Gömöri Újság is beszámolt egy Rimaszombatban tartott közös istentiszteletről:

58 Uo.

59 Egy nyaraló leányka szerencsétlensége. *Sajó-Vidék*, 1918. augusztus 22. 2. p.

60 A püspök és az osztrák gyermekek. *Kassai Hírlap*, 1918. augusztus 28. 3. p.

Őfelsége, a király születésnapját városunk közönsége lelkesedéssel ünnepelte meg. A római kath. templomban fényes istentisztelet volt, amelyen a polgári hatóságaink testületileg vettek részt Putnoky Móricz főispán, dr. Fornet Gyula alispán, Cseh István törvényszéki elnök, Lánczy Kálmán pénzügyigazgató és dr. Kovács László polgármester vezetése alatt.

Az istentiszteletet Széman Endre pápai prelátus végezte fényes segédlettel.

Istentisztelet után igen lélekemelő, bájos jelenetben volt része a közönségnek. Ugyanis az itt nyaraló gyermekek a felügyelő tanítók vezetése mellett elénekelték a magyar Hymnust. Azután Ronge Ágoston bécsi főtanító a gyermeki felfogáshoz mért szép beszédben megmagyarázta a gyermekeknek a nap jelentőségét és megmondotta nekik, hogy jólelkű császáruknak és a magyar királynak köszönhetik, hogy Magyarországon nyaralhatnak. A beszéd végeztével néhány magyar mondattal üdvözölte a derék tantó a hallgatóságot. Az ünnepséget a „Gotterhalte» fejezte be. A szép és lelkes ünnepély mélyen meghatotta a közönséget.⁶¹

A gyerekek ellátására a nyaralás idején is szerveztek gyűjtéseket a lakosság körében, pénzbeli és természetbeni adományok egyaránt érkeztek. A *Komáromi Hírlap* más újságokhoz hasonlóan közzétette a komáromi adakozók névsorát és az adományok összegét is:

A körünkbe érkezett osztrák gyermekek ellátásának javítására a polgármesterhez folytatólag a következő adományok érkeztek be: Németh István ref. püspök, Fiedler János, Stern Bernát 100-100 K, Koczor Gyula, Lengyel Lajos, Steiner Artur 60-60 K, Háber Jenő gyűjtése 159 K (Ehhez hozzájárultak: Hauk János 50 K, Schmidt Ferencné 20 K, Kiss Sándor, Grünberg Eszter, Grünhut Lajos, Goldberg Jakab, Hajmási Lajos, Lówy Ignác 10-10 K, dr. Urbanek Sándor, Martenik Ferenc 4-4, Háber Henrik, Uhrstein Felicia, Uhrstein Miklós, Weszelovszky János 2-2 K, Drehlich János, Lohner Nándor, Schön József 1-1 koronával). Hálás köszönet a nemesszívű adakozóknak!⁶²

Rozsnyón az osztrák gyerekek visszautazása előtti gyűjtés során természetbeni adományként az Andrásyok betléri uradalmából egyebek közt 2 egész birkát ajándékoztak.⁶³

Búcsúzás és hazautazás

Az osztrák gyermekek hazautazásáról nem minden lap számolt be, s az erről szóló hírek eltérő terjedelműek és tartalmúak voltak, azonban mindegyik sikeresnek ítélte meg a gyermeknyaraltatási akciót, amelynek érdekében a magyar illetékes szervek és a lakosság minden tőle telhetőt elkövetett. Több hír szerint visszautazásuk előtt a gyerekeket megmérték, amiből kiderült, hogy súlyban valamennyien gyarapodtak:

61 A király születésnapja. *Gömöri Újság*, 1918. augusztus 18. 2. p.

62 Adományok a Károly király gyermeknyaraltatási akcióra. *Komáromi Hírlap*, 1918. augusztus 18. 5. p.

63 Osztrák gyermekek elutazása. *Rozsnyói Híradó*, 1918. szeptember 15. 3. p. A cikket teljes terjedelmében lásd a Mellékletben

A városunkban nyaraló osztrák gyermekek f. hó 23-án, hétfőn délelőtt utaznak haza, szüleik körébe. Szombaton este lett 6 hete, hogy megérkeztek. A hazautazás az egész országban folyik s büszke önérzettel mondhatjuk, a Károly király jótékonyági akció »Gyermekeket a vidékre!« hazánkban mindenütt fényesen sikerült. Kerek 80 000 osztrák gyermeket táplált hat héten keresztül a jólelkű, nemes érzésű magyar nép. Jószívvel és nemes megértéssel járult mindenki dicső királyunk nagy horderejű eszméjének megvalósításához, mert érezzük e szavaknak: gyermekboldogság, szüle-boldogság és hazaboldogság mély tartalmát. A gyermekek nagyon jól érezték magukat nálunk, s hogy igazán jó ellátásban és bánásmódban részesültek, arról tanúságot tesz az a körülmény, hogy testsúlya mindegyiknek gyarapodott s arczszínük viruló. A gyermekek nem üres kézzel mennek haza, mert vendéglátóik sok ajándékkal látták el őket. – Szerencsés utat kívánunk az apró gyermekeseregnek. Sajnálattal említjük fel, hogy vármegyénkben nyaraló német gyermekek között három haláleset volt.⁶⁴

Néhány lapban arról is beszámoltak, hogy a nyaraló gyerekekkel a kísérik búcsúzásul kultúrműsort készítettek elő, illetve megkoszorúzták a helyiek számára fontos emlékjelet, szobrot is. E tekintetben figyelemre méltó a Rozsnyón nyaraló gyerekek búcsúünnepsége, amelyről a *Sajó-Vidék* terjedelmes beszámolót közölt. Gyerekek szállásukról mellükre tűzött piros-fehér-zöld színű szalagokkal és tölgyfalevelekkel német nemzeti dalokat énekelve négyes sorokban a búcsúúzsonna helyszínére, a Protestáns Egylet kertjébe vonultak. Itt zajlott le a hivatalos búcsúzás/búcsúztatás, valamint itt adták elő a gyerekek az erre az alkalomra betanult kultúrműsort is (tornagyakorlatok, énekek, szavaltatok), amit úzsonna követett. Ezek után a szövetségesek zászlói alatt énekelve vonultak át a város főterén álló Kossuth-szoborhoz, ahol elénekelték a Kossuth-nótát és a magyar himnuszt, majd megkoszorúzták a szobrot. A történelem furcsa fintora, hogy az 1848–49-es magyar szabadságharc után néhány évtizeddel osztrák gyerekek Kossuth-nótát énekeltek és a vezetőjük „lelkés beszéde” mondott, majd koszorúzott az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc egyik vezéralakjának szobránál. Innen az állami elemi iskolához vonultak, hogy a búcsú befejező aktusaként köszönetet és búcsút mondjanak az iskola igazgatójának, Schmögner Jánosnak fáradozásáért – aki a Károly király gyermeknyaraltatás akció helyi bizottságának főmegbízottjaként a nyaraltatás felelőse volt.⁶⁵

A Rimaszombatban megjelenő *Gömöri Újság*ban közzétették az ott nyaraló osztrák gyerekek felügyelőjének állítólagos köszönőlevelét is, amelyből megtudható az is, hogy hívták a gyerekekkel küldött felügyelőket:

A kedves városból való elutazásunk alkalmából szívünk sugallatát követjük, amidőn forró köszönetet mondunk azon jólelkű családoknak, kik hat hétig a legjobb ellátásban és bánásmódban részesítették az itt nyaraló osztrák gyermekeket és irántunk is a legjobb indulattal és barátsággal viseltettek. E helyen búcsúznak el Rimaszombat nemes közönységétől, mert az idő rövidsége miatt sajnós, nem látogathatjuk meg külön-külön a nagyérdemű családokat s itt mondunk mindenkinek szívélyes Isten hozzádot. Áldja meg az isten önöket mind a két kezével s tartsanak meg jó emlékezetükben, miként mi is mindig

64 Az osztrák gyermekek hazautazása. *Gömöri Újság*, 1918.szeptember 22. 3. p.

65 Osztrák gyermekek búcsúja. *Sajó-Vidék*, 1918. szeptember 19. 3. p.

hálával és szeretettel fogunk a kedves rimaszombatiakra visszaemlékezni. A gyermekek igen jól néznek ki, testsúlyuk gyarapodott, és szüleik bizonyára nagyon fognak örülni. Ismételten köszönjük határtalan jóságukat és ajánljuk magunkat.

Rimaszombat, 1919. szeptember hó 21.

Ronge Ágoston bécsi tanító, Bukowsky Emma, Bukowsky Helén tanítónők, Schörg Anna felügyelőnő.⁶⁶

Az osztrák gyerekek visszautazása kapcsán több lapban is utaltak rá, hogy hazautazásukkor több élelmiszert, valamint lisztet is kapnak ajándékba. A lakosság számára már elviselhetetlen élelmiszerhiány ismeretében alapos okunk van a kételkedésre, különösen a *Gömöri Újság*ban leírtak kapcsán, miszerint „...mozgalom indult meg a közönség körében, hogy minden gyermeknek 8 kilogramm kenyér-liszt adassék útravalóul az ott-honi táplálkozás megkönnyítésére”.⁶⁷

A *Kassai Újság*ban megjelent hír szerint azonban a kormány szigorúan megtiltotta a liszt kivitelét az országból, csempészésnek minősül, ha valaki ezt megszegi:

...Most, hogy Kassán és Abaújban folyik a készülődés az itt nyaraló osztrák gyermekek hazabocsátására, – érdekes kavarodást okozott egy kósza hír a hazatérésükben. Ismeretlen forrásból ugyanis olyan híreket terjesztettek, hogy a hazainduló osztrák gyermekeknek szabad 3-4-5 kiló lisztet vinniök Ausztriába. Mint egy nemzeti ajándéknak akarták feltüntetni ezt a minden gyermeknek kijáró lisztmennyiséget és Kassán is, sőt a vármegye több helyén is sok család a saját szájától vonta volna el a falatot, csak hogy az apró osztrákok magyar liszttel kedveskedhessenek majd a szüleiknek. Elővigyázatosabb családok azonban érdeklődtek az illetékes helyen, lehetséges-e és szabad-e lisztet pakolni a gyermekek batyujába? Az osztrák és magyar határon igen szigorú most a vizsgálat, minden esetben teljesen átkutatják a pakkokat, úgy, hogy az élelmiszereket mindig elkobozzák, sőt büntetik is a küldőket. A gyermekek lisztje egészen bizonyosan a határrendőrség kezébe jut. Szirmay főispáni titkár Vadnay kormánybiztoshoz intézett kérdést a liszt dolgában, mert ide nem érkezett még az apróbb lisztajándékok kivételére engedmény.

Csakhamar megérkezett a válasz is, amely a legerélyesebben tagadó és tiltó. Az osztrák nyaraló gyermekek egy csepp lisztet sem vihetnek ki az országból semmiféle ürügy alatt, – a küldőket kinyomozzák és mint csempészeket büntetik, – a lisztet pedig elkobozza a határrendőrség. A gyermekek csupán 3 napra való élelmiszert vihetnek magukkal, – elkészített, azonnal ehető dolgokat, ezeket a határon sem kobozzák el tőlük.⁶⁸

Néhány hír azonban ellentmond a fentebb említett lisztkiviteli tilalommal kapcsolatban közölteknak. A *Gömöri Újság* például arról számolt be, hogy az osztrák gyerekek nagyobb mennyiségű élelmet s más élelmiszereket is vittek magukkal, és a határon ezeket nem kobozták el tőlük:

66 A német gyermekek és felügyelőik búcsúja. *Gömöri Újság*, 1918. szeptember 22. 3. p.

67 Az osztrák gyermekek nálunk. *Gömöri Újság*, 1918. szeptember 15. 3. p.

68 Nem szabad lisztet küldeni a hazatérő osztrák gyerekekkel. *Kassai Újság*, 1918. szeptember 17. 2. p.

Hétfőn délelőtt fél 11 órakor külön vonaton utaztak el az osztrák nyaraló-gyermekek városunkból. Nagy közönség kísérte őket az indóházba és a búcsúzás igazán érzékeny és megható volt. A gyermekek hátizsákja úgy meg volt rakva, hogy alig bírták azokat czipelni, ezen kívül sok katulya és egyéb batyu is volt telve jóízű élelemmel.⁶⁹

A Rimaszombatból hazaért osztrák gyerekek felügyelője volt vendéglátóinak küldött levelében is megírta, hogy a határállomáson nem ellenőrizték a fináncok a vonatot, így mindent átvihettek, ami náluk volt:

Levelt kapott a Gömöri Újság Bécsből, Ronge Ágost tanítótól, aki az itt nyaralt gyermekek felügyelője volt s ezeket írja: Szerencsésen hazajöttünk, a gyermekek egész úton eszegették azokat a csemegéket, miket a polgármester úr nagyrabecsült neje nekik útravalóul adott. Hatvannál egy kis kellemetlenség történt, ugyanis ott kellett volna megvacso rázni, de a hadügyminisztérium arról teljesen megfeledkezett. Ez azonban a gyermekeket nem szomorította meg, mert a rimaszombati útravaló csomagokból bőven tellett harapni való és a 26 órai utat vígan élték át. A határállomáson a fináncok kegyesen háttal fordítottak a gyermekvonatnak és nem volt vizitálás. Ez igen humánus eljárás volt. Ezt sohasem felejtiük el a nemes szívű magyaroknak.

A gyermekeket a legnagyobb rendben, egészségben és viruló színben adtuk át boldog szüleiknek. A gyermekek nem tudtak eleget mesélni szüleiknek, hogy mily jó dolguk volt és hogy szerették őket Rimaszombatban. Úgy éreztem, írja Ronge úr, hogy minden szülei szívből megcsendültek a magyar himnusz akkordjai, hogy Isten áldd meg a magyart!⁷⁰

A fent leírtak igazságtartalmát illetően (amennyiben persze valóban Ronge Ágoston írta a levelet) ismét csak okunk van a kételkedésre, ugyanis nehéz elképzelni, hogy abban az ínséges időszakban a családok valóban nagy mennyiségű élelmiszert, esetleg még ajándék lisztet is adtak volna a gyerekeknek. Ráadásul ekkor már az ausztriai tengerparti nyaralásra küldött magyar gyerekek botrányos fogadtatásával és hiányos élelmezésével kapcsolatos hírek is eljutottak a lakossághoz, mint ahogy az is, hogy a tervezett második turnus tengeri nyaralása elmaradt. A Gömöri Újságban közzétett hír szerint az osztrákok a gyerekeket nyaraltató családoknak cigarettát ígértek:

Az osztrák gyermekek nyaraltatását intéző bécsi bizottság a magyar vendéglátó családoknak ötmillió cigarettát küldött ajándékba a német gyermekek kitűnő ellátásáért. Az ötmillió cigarettát ezernyolcszáz magyar község lakosai között került szétosztásra, éspe dig úgy, hogy minden gyermek után 75 darab cigarettát jár.⁷¹

A cigaretták szétosztásával kapcsolatban azonban már egyetlen beszámolót sem találunk, ellenben a lapokban számos olyan hír jelent meg, melyek szerint a gyerekeket vállaló családok még a gyerekek után beígért anyagi hozzájárulást, sőt az utánuk járó élelmiszert és lisztet sem kapták meg.

69 Elutaztak a német gyermekek. *Gömöri Újság*, 1918. szeptember 29. 3. p.

70 A német gyermekek szerencsésen hazaértek. *Gömöri Újság*, 1918. október 6. 3. p.

71 Czigaretták az osztrák gyermekek nyaraltatásáért. *Gömöri Újság*, 1918. október 6. 3. p.

A Rozsnyón nyaraló gyerekek hazautazását követően a *Sajó-Vidék*ben megjelent Schmögner János nyaraltatási főmegbízott köszönőlevele a Károly király gyermeknyaraltatási akciót támogatóknak, amelyben egyebek közt megállapítja, hogy „az itt nyaraló gyermekek eltávoztak, mint a helyi bizottság főmegbízottja megállapítani kívánom, hogy a gyermekek itteni nyaralása, dacára annak, hogy ez a legnagyobb ellenszenvvel fogadtatott, mindvégig a legkellemesebben folyt le”.⁷² Ez azért is figyelemre méltó, mert korábban az akcióval kapcsolatban megjelent hírekben nem volt szó a lakosság ellenszenvéről, sőt azt sugallták, mintha a lakosság pozitívan fogadta volna a nyaralás ötletét. A köszönetnyilvánítás alatt közölt kommentárban a lap egyik munkatársa szövé tette, hogy a családok még mindig nem kapták meg a beígért járadékokat:

*Fenti köszönetnyilvánítással kapcsolatban az intéző körökhöz is volna egy szavunk: miután az osztrák gyermekek legnagyobb részben szegénysorsú családoknál voltak elhelyezve, legfőbb ideje, hogy végre kiérdemelt járulékaikhoz jussanak. Minden gyermek után 10 kgr. ingyenliszt, 1 kgr. ingyen zsír és 1 kg cukor lett megígérve és jutott 9 kgr. liszt ez is kgr.-ként 65 fillér értéklevonással. Zsírt, cukrot sem kaptak, helyette ígéretet (!) dohány és petróleumra. Bár e helyi bizottság főmegbízottja minden lehetőt elkövetett, hogy a szegény szülők járulékaikhoz már a nyaralás kezdetén jussanak, többszöri sürgtetése is hiábavalónak bizonyult! Mai napig sem pénz, sem zsír, sem cukor, sem dohány, sem petróleum! Mondanunk sem kell, hogy ilyenek utána jövőben alig akad valaki, aki jóakarattal mellett is hasonló terhet magára vállaljon.*⁷³

Hogy ez Magyarország más helyein is előfordult, azt a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár honlapján közzétett két korabeli dokumentum is bizonyítja. Az egyik levelet 1918. szeptember 28-i keltezéssel Kunhegyes főszolgabírója küldte Jász-Nagykun-Szolnok megye főispánjának (ebben a megyében több mint hat és fél ezer [!!!!] gyermeket helyeztek el 25 községben, csupán négy településre nem kerültek nyaralók), tájékoztatva őt, hogy az osztrák gyerekeket nyaraltató családok még mindig nem kapták meg a térítési díjakat, sem pedig a többi megígért természetbeni juttatásokat. A főispán 1918. november 11-i keltezéssel elküldött – kétkedésre alaposan okot adó – válaszában (amelyet valamennyi főszolgabírónak és polgármesternek megküldött a megyében) azt írta, hogy a juttatásokat már szeptemberben kiutalták minden településre.⁷⁴ A kérdés az, vajon hová kerülhettek juttatások, miért nem kapták meg azok, akiknek kijárt?

Vadnay Tibor kormánybiztos az osztrákok által ígért juttatásokkal kapcsolatban maga is leírta (Vadnay 1927, 155. p.), hogy jóval kevesebbet küldtek a fejadagként megígért élelmiszerekből, így nem jutott minden vendéglátó családnak, annak ellenére, hogy a nyaraló gyerekek zömét szegényebb családok fogadták be:

A költségeket a »Karlswerk« 6,2 millió koronában bocsátotta rendelkezésemre. Ebből fedeztem a vendéglátóknak járó tartásdíjakat. A helyi bizottság vagy valamely hivatalos

⁷² *Sajó-Vidék*, 1918. szeptember 26. 3. p.

⁷³ *Sajó-Vidék*, 1918. szeptember 26. 3. p.

⁷⁴ www.szolarchiv.hu/id-345-junius.html (letöltve 2014. január 12.)

személy kimutatásokon igazolta, kinél hány gyermek vagy felnőtt, hány napig volt ellátásban. Az összeg megállapítása ezért volt nehézkes, mert a gyermekekkel együtt küldték a számukra járó fejadag szerinti lisztmennyiséget és a »Karlwerk« kéréseimmel szemben is ragaszkodott hozzá, hogy árát vonjuk le a tartásdíjból. A mozgalom megindítása-sakor a fejadagoknak megfelelő mennyiségű zsírt és cukrot is ígért a »Karlwerk«, tényleg azonban sokkal kevesebbet küldött, jól elkészve, úgyhogy ebből nem juttathattam minden vendéglátónak, hanem csak oda küldtem, ahol követelték.

Kutatásaim során azzal kapcsolatos adatot, hogy osztrák oldalról vállalatok vagy pedig egyházi vagy tehetős magánszemélyek, esetleg politikusok adományokkal támogatták volna az osztrák gyerekek magyarországi nyaralását, nem találtam. Egyedül a *Gömöri Hírlapban* olvasható egy hír, amely osztrák támogatót említ, mégpedig egy bécsi ecetgyárat, amely 1-1 liter „esenczet” küldött a befogadó családoknak: „Megemlítésre méltónak tartjuk, hogy a bécsi híres Mautner Markhof sör- és ecetgyár minden család részére, hol német gyermekek vannak elhelyezve, 1 üveg kitűnő esenczet küldött ajándékba és belőle 4 lit. jó minőségű ecet készíthető.”⁷⁵

Fontos megemlíteni, hogy a korabeli sajtóban gyakran lehetett olvasni a liszthiányról, s 1918-ban a gyermeknyaraltatás idején napirenden voltak a gabona rekvirálásáról szóló hírek, illetve az osztrákok gabonára vonatkozó követelése Magyarországtól. A *Kassai Hírlapban* Az osztrák sróf címmel is szó volt róla, Ausztria azzal zsarolja Magyarországot, hogy nem szállít szemet, ha a magyarok nem küldenek több gabonát és ételmelet:

...Már megint megmozdult az osztrák stróf, már megint ott tartunk, hogy a kedves szomszéd zsarolni akar bennünket. A egyik osztrák miniszter egy körmönfont mondatban bejelentette, hogyha Magyarország nem ad több gabonát és egyéb ételmelet Ausztriának, akkor ők viszont nem lesznek abban a helyzetben, hogy nekünk szemet szállítsanak...⁷⁶

Irodalom

- A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos feljegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről. Sajtó alá rend.: Kádár Béla, Sarbó Vilmos. Bev.: Ripka Ferenc, Sipőcz Jenő. Budapest, Wodianer, 1927.
- Galántai József 2001. *Magyarország az első világháborúban*. Budapest, Korona Kiadó.
- Jászi Oszkár 1918. Epilóg a gyermeknyaraltatáshoz. *Világ*, 1918. augusztus 7. 7. p.
- Juhász Ilona, L. 2010a. *Neveitek e márványlapon... Adalékok a világháborús emlékjelek etnológiai szempontú értelmezéséhez*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Juhász Ilona, L. 2010b. Vaskatona, vaskorona, vasturul. A nemzeti áldozatkészség szobrai az első világháborúban. *Acta Ethnologica Danubiana* 12, 11–38. p.
- Juhász Ilona, L. 2012. Erdélyi menekültek Kassán és környékén az első világháború idején. A korabeli sajtó tükrében. In Tóth Arnold (szerk.): *Néprajz – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére*. Miskolc, Borsod-

75 Az osztrák nyaraló gyermekek. *Gömöri Újság*, 1918. augusztus 25. 1–2. p.

76 Osztrák sróf. *Kassai Hírlap*, 1918. augusztus 1. 2. p.

- Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatóság–Miskolci Egyetem BTK Történettudományi Intézet, 387–406. p.
- Juhász Ilona, L. 2013. Brassóból Ipolyságra. Erdélyi menekültek az első világháború idején Ipolyságon és környékén. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 15. évf. 4. sz. 3–35. p.
- Szabó Dániel (szerk.) 2009. *Az első világháború*. Budapest, Osiris.
- Szabolcsi Miklós 1960. Egy fejezet József Attila életéből. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 54. 525–534. p.
- Sziji Jolán–Ravasz István (szerk.) 2000. *Magyarország az első világháborúban*. *Lexikon A–Zs*. Budapest, Petit Real Könyvkiadó.
- Vadnay Tibor 1918. *Károly Király Gyermeknyaraltatása magyar területen lefolyó részének Szabályai*. Budapest.
- Vadnay Tibor 1927. Károly Király Gyermeknyaraltatása. In *A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos feljegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről*. Sajtó alá rend.: Kádár Béla, Sarbó Vilmos. Budapest, Wodianer, 147–161. p.

ILONA JUHÁSZ L.

KING KARL'S PROGRAMME OF CHILDREN'S HOLIDAY IN SUMMER 1918 – 1. AUSTRIAN CHILDREN ON THE TERRITORY OF THE CURRENT SLOVAKIA INHABITED BY HUNGARIANS (AS REPORTED IN THE CONTEMPORARY PRESS)

A number of scientific works have been conducted based on the history of World War I, but we still know little about how people lived their daily lives in wartime hinterland. From the outbreak of the war onwards, the population was required to participate—among others—in charitable giving. After Romania attacked Hungary in 1916, people had to take in their homes a large number of refugees from the border regions of Transylvania, as well as to provide charitable giving to help them. Even in the summer of 1918, the population had to join the king's programme named "Holiday of King Karl", during which they had to provide holiday for 80 000 Austrian children in Hungary. The present study, based on the contemporary newspapers, reconstructs the holiday programme in several regions of present South Slovakia inhabited by Hungarians.